

Barbora Švorčíková, Rozdíly mezi evropskou
a brazilskou portugalštinou

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Barbora Švorčíková

Rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalštinou
Differences between the european and brazilian portuguese

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jan Hricsina, Ph.D.

Chtěla bych poděkovat PhDr. Janu Hricsinovi, Ph.D. za cenné rady, jazykovou korekci
a vstřícný přístup při vedení mé práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4.prosince 2013

.....
Barbora Švorčíková

Klíčová slova:

evropská portugalština, brazilská portugalština, srovnání, fonetika, morfologie, syntax

Keywords:

European Portuguese, Brazilian Portuguese, comparison, phonetics, morphology,
syntax

Abstrakt:

Tuto práci jsem rozdělila do několika hlavních částí. V první části jsou uvedeny základní informace o portugalském jazyce a jeho postavení ve světě. Ve druhé části je v rámci evropské portugalštiny popsán historický vývoj portugalského jazyka a portugalské dialekty. Část třetí popisuje historický vývoj brazilské portugalštiny a následně dialekty brazilské. Čtvrtá část tvoří jádro práce a zabývá se jazykovými rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalštinou a to v oblasti fonetiky, fonologie, morfologie, syntaxe a slovní zásoby obou jazykových variant.

Abstract:

I divided this thesis into several main parts. In the first part there are basic informations about the Portuguese language and its rank in the world. In the second part there is a description of the historical evolution of the Portuguese language and Portuguese dialects in the grounds of European Portuguese. The third part describes the historical evolution of the Brazilian Portuguese and the following Brazilian dialects. The fourth part which is the heart of the thesis, deals with the language differences between the European and Brazilian Portuguese in the field of phonetics, phonology, morphology, syntax and vocabulary of both language variants.

OBSAH

ÚVOD.....	11
1. PORTUGALŠTINA VE SVĚTĚ.....	12
2. EVROPSKÁ PORTUGALŠTINA.....	15
2.1. Historický vývoj portugalského jazyka.....	15
2.1.1. Období pre-literární.....	15
2.1.2. Období archaické.....	17
2.1.3. Období předklasické.....	18
2.1.4. Období klasické.....	19
2.1.5. Období moderní.....	20
2.2. Portugalské dialekty.....	20
3. BRAZILSKÁ PORTUGALŠTINA.....	25
3.1. Historický vývoj brazilské portugalštiny.....	25
3.1.1. Kolonizace a indiánské jazyky.....	25
3.1.2. Černí otroci a africké jazyky.....	27
3.1.3. Období “poportugalštění” brazilského jazyka.....	28
3.1.4. Nezávislost a vliv evropských jazyků.....	29
3.1.5. Portugalština jako národní jazyk Brazílie.....	29
3.1.6. Období pokroku a odborných termínů.....	30
3.2. Brazilské dialekty.....	30
4. ROZDÍLY MEZI EVROPSKOU A BRAZILSKOU PORTUGALŠTINOU.....	33
4.1. Fonetika a fonologie.....	34
4.1.1. Výslovnost nepřízvučných samohlásek.....	34
4.1.2. Otevřené a zavřené samohlásky v předpřízvučné slabice.....	36
4.1.3. Výslovnost nepřízvučných zájmen osobních ve 3.pádě a zvrtné zájmeno <i>se</i>	37
4.1.4. Přízvuk u slov s přízvukem na třetí slabice od konce.....	37
4.1.5. Přízvuk u slov s přízvukem na předposlední slabice.....	38

4.1.6.	Přeměna [ɐ] a [ä] v dvojhlásce nebo před souhláskou palatální.....	42
4.1.7.	Monoftongizace dvojhlásek <i>ou, ei</i> a <i>ô, ê</i>	43
4.1.8.	Vznik diftongu z přízvučných samohlásek následovaných implozivními souhláskami <i>-s</i> a <i>-z</i>	43
4.1.9.	Realizace implozivních souhlásek <i>-s</i> a <i>-z</i>	44
4.1.10.	Realizace vícekmitové uvulární souhlásky <i>-r</i>	44
4.1.11.	Realizace souhlásky <i>-r</i> na konci slova.....	45
4.1.12.	Vokalizace souhlásky <i>l</i> <i>velární</i>	46
4.1.13.	Výslovnost okluzivních souhlásek <i>t</i> a <i>d</i>	47
4.1.14.	Výslovnost souhlásek konstriktivních palatálních <i>ch</i> a <i>j</i>	48
4.1.15.	Vokalická epenteze.....	48
4.2.	Morfologie a syntax	49
4.2.1.	Diminutiva a augmentativa.....	49
4.2.2.	Přípony.....	49
4.2.3.	Substantiva.....	50
4.2.4.	Užití nepřízvučných zájmen nepřímých třetí osoby.....	50
4.2.5.	Postavení nepřízvučných zájmen.....	51
4.2.6.	Užití zvrtných zájmen a trpného rodu syntetického.....	52
4.2.7.	Užití určitého členu před zájmenem přivlastňovacím.....	53
4.2.8.	Užití zájmen ukazovacích.....	54
4.2.9.	Oslovení.....	54
4.2.10.	Slovesa.....	57
4.2.11.	Slovesa 1.slovesné třídy zakončená na <i>-iar</i>	58
4.2.12.	Sloveso <i>chamar</i>	59
4.2.13.	Sloveso <i>dizer</i>	59
4.2.14.	Užití slovesa <i>ter</i> a <i>haver</i> ve významu <i>existir</i>	59
4.2.15.	Vazby vyjadřující časovou vzdálenost.....	60
4.2.16.	Vazby s gerundiem.....	61
4.2.17.	Rozdělení slovesného způsobu v evropské a brazilské portugalským...61	
4.2.18.	Tvrzení a popření.....	62
4.2.19.	Užití <i>é que</i> v dílčích otázkách.....	62

4.2.20. Užití <i>cadê</i> namísto <i>que é de</i> v otázkách.....	63
4.2.21. Užití <i>em</i> namísto <i>a</i>	63
4.2.22. Užití <i>mais</i> namísto <i>já</i>	63
4.2.23. Užití rozdělovacího znaménka.....	63
4.2.24. Užití rozlučníku.....	64
4.2.25. Další malé odlišnosti.....	64
4.2.26. Odlišnosti v lidovém jazyce.....	65
4.3. Slovní zásoba.....	66
ZÁVĚR.....	74
POUŽITÁ LITERATURA.....	75

Předmluva

Můj první kontakt s opravdovou brazilskou portugalským byl během mého studijního pobytu Erasmus ve městě Porto, kde mne velice překvapila míra odlišnosti těchto dvou jazykových variant, a protože je toto téma pro mne stále velice zajímavé a chtěla jsem zjistit více informací, vybrala jsem si ho pro svou bakalářskou práci.

Tuto práci jsem se rozhodla rozdělit do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole představíme základní informace o portugalském jazyce a jeho postavení ve světě.

Druhá kapitola je věnována historickému vývoji evropské portugalským. Budeme hovořit o tom, jak se postupně vyvíjela z vulgární latiny a byla dále ovlivňována nejen příchodem germánských národů, ale i arabským jazykem maurů. Následují první dokumenty galicijsko-portugalského jazyka a v 16.století se již objevují první gramatiky a slabikáře jazyka portugalského, který se i díky zámořským objevným plavbám nadále rozvíjel a šířil a stal se oficiálním komunikačním jazykem při obchodním styku s Evropany všech národností. 16. století pak přináší jazykové výpůjčky z jiných jazyků a dochází v něm také k upevnění jazykové normy a ustanovení národní řeči. Ve druhé části této kapitoly se budeme zabývat také portugalskými dialekty.

Třetí kapitola popisuje historický vývoj brazilské portugalským od příchodu prvních Portugalců na brazilské území a jejich prvního kontaktu s brazilskými domorodci a indiánskými jazyky, zejména s jazykem tupi-guaraní patřícího do jazykového kmene Tupi. Záhy přichází vliv afrických jazyků, které se do Brazílie dostaly spolu s černými otroky. Po prohloubení odlišnosti mezi evropskou a brazilskou portugalským v průběhu 18. století následuje opětovné sblížení, k němuž dochází v roce 1808 díky příchodu portugalské královské rodiny do Rio de Janeiro jako následek francouzské invaze. Zavedení první tiskárny pak Brazílii přináší jisté sjednocení jazyka, jakožto sjednocení jazyka krále a jeho dvora. Vyhlášení nezávislosti roku 1822 s sebou nese příliv evropských emigrantů, což způsobilo některé změny ve slovní zásobě i různé výslovnostní

varianty mezi jednotlivými brazilskými regiony. Důležité je potom zrození brazilského modernismu v roce 1922, který vnímal portugalštinu jako oficiální řeč brazilského národa. Druhá část této kapitoly je opět věnována dialektům, avšak tentokrát se jedná o dialekty brazilské.

Poslední kapitola, kapitola čtvrtá, se zabývá jazykovými rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalštinou, přičemž první část je věnována odlišnostem v oblasti fonetiky a fonologie, druhá část popisuje odlišnosti v oblasti morfologie a syntaxe a poslední, třetí část, se věnuje slovní zásobě obou jazykových variant.

Dané informace jsem čerpala z gramatických knih, srovnávacích studií, jazykových učebnic i z druhotné literatury, přičemž ale brazilská portugalština představuje tak velké množství nářečních odlišností, že tato studie nemůže obsáhnout všechny regiony s jejich příslušnými dialekty a soustřeďuje se tedy zejména na portugalštinu Rio de Janeira v Brazílii a na portugalštinu Lisabonu v Portugalsku.

ÚVOD

Cílem této práce je popsat jazykové rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalštinou a to v oblasti fonetiky a fonologie, morfologie a syntaxe a na závěr se budeme zabývat odlišnostmi týkajícími se slovní zásoby.

1. PORTUGALŠTINA VE SVĚTĚ

V současné době je portugalština, čítající téměř 250 miliónů rodilých mluvčích, šestým nejvíce mluveným jazykem na světě, třetím nejvíce mluveným jazykem na západní polokouli a nejvíce mluveným jazykem na jižní polokouli Země. Zároveň je jediným úředním jazykem v Portugalsku (10,5 miliónů obyvatel), Brazílii (185 miliónů), Angole (10,9 miliónů), Mosambiku (18,8 miliónů), na Kapverdských ostrovech (415 tisíc), v Guineji-Bissau (1,4 miliónu) a Svatém Tomáši a Princově ostrově (187 tisíc). Společně s jinými jazyky je portugalština úředním jazykem ve Východním Timoru (800 tisíc) – společně s Tetum, Macau (552 tisíc) – společně s čínštinou a Rovníkové Guiney (551 tisíc) – společně se španělštinou a francouzštinou. Angola, Mosambik, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Kapverdy, Rovníková Guinea a Guinea-Bissau jsou také známy a organizovány jako PALOP (Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa – Portugalsky mluvící africké země).

Povinná je výuka portugalského jazyka na školách v Uruguayi a Argentině a dále se vyučuje nebo jeho výuka se zavádí ve Venezuele, Zambii, Demokratické republice Kongo, Senegal, Namibii, Svazijsku, Pobřeží slonoviny, v Jižní Africe, ale také ve Španělsku, zejména v oblasti Estremadury. Důležitým, i když ne úředním jazykem, je portugalština v Andoře, Lucembursku (kvůli přistěhovalectví portugalských pracovních sil) a JAR. Významné jsou také portugalské menšiny v různých oblastech Spojených států a Kanadě, na Bermudských ostrovech, v Atingui a Barbudě, na Jamajce, v Argentině, Austrálii, Paraguai, Curacau, Belgii, Švýcarsku, Německu, Francii, na ostrově Jersey a v Japonsku. Dále se portugalština stále ještě užívá v některých oblastech bývalé Portugalské Indie jako Goa, Damão a Diu, přestože zde již postupně zaniká.

Jako jeden z úředních jazyků je portugalština přítomna také v mnoha mezinárodních organizacích, jako je Evropská unie (EU), Organizace amerických států (OEA), Společný trh jihu (Mercosul), Organizace ibero-amerických států

(OEI), Unie jihoamerických národů (UNASUL)¹, Africké unie² a Společenství portugalsky mluvících zemí (CPLP)³, jež byla založena 17. července 1996 s cílem spolupráce a rozvoje zemí lusofonního světa.

Jako takový je tedy portugalský jazyk přítomný na všech kontinentech a i přes veškeré začlenění domorodých slov, gramatických modifikací a vlastní výslovnosti každého daného státu je stále zachována jazyková jednotnost. S cílem vytvoření a zavedení jednotného pravopisu byla v roce 1990 navržena Dohoda o pravopisu, na které se v té době podílely všechny portugalsky mluvící země. Po četných diskuzích schválil portugalský parlament 16. května 2008 Druhý pozměňující protokol, podle nějž měla být stanovena lhůta šesti let do úplného zavedení pravopisné reformy. V současné době se tedy psaná podoba portugalského jazyka řídí podle norem z roku 1945 a změnami zavedenými roku 1973.

Existují dvě mezinárodně uznané normy/varianty psané portugalského jazyka (port. *Variedades*), které jsou často označovány jako *Padrões* (vzory, typy): evropská portugalského jazyka (jež zahrnuje portugalského jazyka afrického) a brazilská portugalského jazyka. Jelikož brazilská portugalského jazyka zahrnuje kolem 85% rodilých mluvčích, stává se tak nejvíce mluvenou, čtenou i psanou variantou portugalského jazyka a vzhledem k ekonomické důležitosti Brazílie v Mercosulu je také široce studovanou variantou v zemích Jižní Ameriky. Kromě vlastní portugalského jazyka existuje ještě na dvacet kreolských jazyků vytvořených převážně na bázi portugalského jazyka a současně také portugalského jazyka vytváří smíšený jazyk spolu se španělským jazykem zvaný *Portunhol*.

Podle odhadů UNESCO jsou portugalského jazyka a španělského jazyka na nejvyšším věku ze všech evropských jazyků hned po angličtině a zároveň je portugalského jazyka

¹ Unie jihoamerických národů (UNASUL) – mezinárodní organizace vytvořena podle vzoru Evropské unie; integruje dvě dosud existující unie: MERCOSUL a Andské společenství národů, celní unie států v Jižní Americe.

² Africká unie – je nejrozsáhlejším projektem africké integrace; mezinárodní organizace inspirovaná úspěšným integračním modelem Evropské unie, reagující na současnou potřebu Afriky.

³ Společenství portugalsky mluvících zemí (CPLP) – zahrnuje devět nezávislých států, jejichž úředním jazykem je portugalského jazyka: Angola, Brazílie, Kapverdské ostrovy, Východní Timor, Guinea-Bissau, Rovnicková Guinea, Mosambik, Portugalsko a Svatý Tomáš a Princův ostrov.

označována jako jazyk s největším potenciálem stát se mezinárodním jazykem Jižní Afriky a Jižní Ameriky.

Portugalský jazyk je znám jako “*jazyk Camõesův*” (na počest jednoho z nejznámějších portugalských spisovatelů Luíse Vaze de Camõese, autora oslavného eposu Lusovci) a také jako “*poslední květ Lácia*” (výraz užitý v sonetu “Portugalský jazyk” od brazilského básníka Olava Bilaca).

V březnu roku 1994 byl v jihobrazilském městě Curitiba založen Portugalský lesík. Tento park uchovává Památník portugalského jazyka, který oslavuje portugalské imigranty a země, jejichž hlavním jazykem je portugalština. Původně byl tento památník tvořen sedmi sloupy, z nichž každý představoval jednu zemi, ale roku 2007 byl postaven ještě jeden sloup k oslavě vyhlášení nezávislosti Východního Timoru. V březnu roku 2006 bylo založeno Muzeum portugalského jazyka v São Paulu, ve městě s největším počtem portugalských mluvčích na celém světě.

V současné době je portugalský jazyk vyučován po celém světě prostřednictvím Instituto Camões (Centrum portugalského jazyka), jež působí v oblasti jazykového a kulturního vzdělávání s cílem šířit portugalský jazyk a kulturní rozmanitost portugalsky mluvících zemí. Společenství portugalsky mluvících zemí (CPLP) pak za den portugalského jazyka a kultury prohlásilo 5.květen, který je oslavován v celém lusofonním světě.

2. EVROPSKÁ PORTUGALŠTINA

2.1. Historický vývoj portugalského jazyka

Portugalština (*língua portuguesa*) náleží do skupiny indoevropských jazyků, kde spolu se španělštinou, katalánštinou a galicijštinou spadá do iberorománské větve mezi západní románské jazyky.

Vývoj jazyka neurčují jen ryze jazykové faktory, ale je dán také změnami historickými, ekonomickými, společenskými a kulturními, jež se hluboce promítají do mentality a smýšlení mluvčích. Z tohoto hlediska je potom možné rozlišit jednotlivá vývojová období.

2.1.1. Období pre-literární

U portugalského jazyka tak můžeme jako první stanovit období pre-literární, které se datuje do 12.století. Portugalština se vyvinula z vulgární latiny, což byla hovorová forma latinského jazyka, jež se ve třetím století př.n.l. dostala na Iberský poloostrov spolu s římskými vojáky, kteří zde v rámci Druhé punské války zahájili dlouhý proces romanizace. S výjimkou Basků tak všechny poloostrovní národy přijaly latinu. Jelikož ale v době vylodění Římanů byl Iberský poloostrov značně rozčleněn a národy a kmeny, které ho obývaly, byly dosti odlišného původu, bylo i obsazení území a zavedení a ustavení nového jazyka uskutečněno s různou intenzitou, v různém rytmu a s odlišnou kvalitou (méně byl romanizován pás severního pohoří a naopak k větší romanizaci docházelo v jižních městských centrech). V rámci této jazykově-kulturní asimilace podrobeného obyvatelstva následovalo období bilingvismu, během kterého jednotlivé charakteristiky původních jazyků prostupovaly, s větší či menší intenzitou, do nově získaného jazyka, jenž se stával ústředním. K úplnému završení tohoto romanizačního procesu došlo na konci 4.století př.n.l., kdy bylo prosazeno

a zavedeno římské právo spolu s politickým, společenským a kulturním uspořádáním a zároveň také hispánská vulgární latina definitivně převážila nad někdejšími domorodými jazyky.

Na začátku pátého století, konkrétně v roce 409 př.n.l., vtrhly na Iberský poloostrov hordy germánských národů, Římany označovány jako "barbarské". Tyto invaze však způsobily jen malé změny v hispánských zvycích a tradicích a nedošlo ani k vážnému narušení hispánské společnosti, což jen dokládá fakt, že římské právo se i nadále uplatňovalo, germánské národy, zejména Svérové a Gótové se pomalu asimilovaly na římský jazyk a kulturu a koncem 7.století se Visigóti obrátili ke katolicismu. Nejdůležitějším dopadem tohoto germánského vlivu tak nebylo obohacení jazyka v oblasti lexikální, ale skutečnost, že se těmito vpády Západořímská říše začala hroutit, kontakt s Římem byl přerušen a zdejší latinská řeč se nadále vyvíjela nezávisle, přičemž se postupně posilovaly regionální rozdíly. Jazyková jednota Pyrenejského poloostrova tím byla na dlouho rozbita a vznikla celá řada dialektů.

V roce 711 př.n.l. obsadili poloostrov muslimové ze severní Afriky, kteří využili rozporů uvnitř vizigótské říše a pod jejichž arabskou správou sídlící v Córdobě se téměř po pět století situace příliš nezměnila: křesťané na severu, mohamedáni, hispano-góti obrázení na Islám, mozarábové (výraz původem z arabštiny označující křesťanskou populaci, která, přestože žila pod arabskou nadvládou a často byla jazykově a kulturně poarabštěna, si zachovala svou víru a udržela své křesťanské tradice) a židovská menšina ve středojižní oblasti. Jako správní řeč se začala používat arabština, ale obyvatelstvo i nadále hovořilo románským dialektem, a kromě toho se vyvíjela i románská řeč psaná arabským písmem, mozarabština. Arabský jazyk tak tedy koexistoval ve stejném prostoru a na stejné úrovni spolu s jazykem latinského původu a toto soužití se projevilo zejména v lexiku. Jazykové výpůjčky jsou dobrým dokladem velmi vyspělé arabské kultury bohaté na nové techniky, přístroje a produkty nejen v oblasti zemědělství a stravování, ale zejména v architektuře, vojenství a také ve vědě. Kromě toho je arabský vliv patrný také na místních zeměpisných jménech.

Maurové pak byli vyhnáni v průběhu rekonquisty, hnutí původem ze severu, kam se uchýlila visigótská šlechta a kde začaly vznikat jednotlivé křesťanské pevnosti. Cílem tohoto expanzivního procesu nebylo jen znovudobytí opanovaných území, ale i rozšíření dané oblasti o sousední teritoria. Vznik odlišných království vyžadoval zřízení politických hranic, které se přeměnily v hranice jazykové. V každé z těchto oblastí se potom vyvíjel vlastní dialekt – galicijsko-portugalský, astursko-leónský, kastilský, navarsko-aragonský a katalánský.

Tato raně feudální křesťanská království se často dělila na menší územní i správní celky různých úrovní. Na konci 9.století bylo takto od Galicie odděleno území mezi řekami Lima a Douro a centrem nově vytvořeného územně politického útvaru se stalo město Portucale, jehož jméno se postupně přeneslo na celou oblast a z něhož se v roce 1140 stává portugalské království. Ačkoliv je v tomto období úředním jazykem i nadále latina, v textech se již začínají objevovat románské výrazy.

2.1.2. Období archaické

Přibližně od konce 12.století začíná období archaické, kdy se objevují první dokumenty psané galicijsko-portugalským jazykem. Za nejdůležitější jsou považovány Závěť Alfonse II. a Notícia de Torto, oba dva dokumenty pocházející z roku 1214. Klíčové pro rozvoj jazyka bylo rozhodnutí krále Dinise z roku 1289 o tom, že dokumenty královské kanceláře mohou být psány nejen jazykem latinským, ale rovněž jazykem “lidovým”, tj.galicijsko-portugalským. Do roku 1350 se galicijsko-portugalština vyvíjela především jako jazyk básnický, trubadúrský, přičemž korpus galicijsko-portugalské lyriky obsahuje bezmála 2000 skladeb, z nichž první, již lze datovat, je z roku 1196. Nelze ještě uvažovat o portugalské literatuře v pravém slova smyslu, neboť galicijsko-portugalská poezie nepatří pouze Portugalsku, ale všem iberským kulturám – vznikala např. i na kastilském a leónském dvoře. Galicijsko-portugalština je v této době poměrně jednotný, homogenní jazyk severozápadní části Iberského poloostrova, který je ve

12. a 13. století vlivem šíření dvorské kultury jižní Francie obohacován okcitéanskými výpůjčkami. Dochází také k vývoji portugalské prózy, jenž byla těsně svázána s činností klášterů, kde se mniši věnovali nejprve opisování latinských kodexů a později je, pro potřeby noviců, převáděli do portugalského. Díky nim se portugalské stává tvárnější, rozšiřuje své výrazové možnosti, obohacuje slovník přebíranými výrazy a objevuje možnosti vyjádření filozofických a abstraktních pojmů.

Mezi lety 1383-1385 nastává období dynastické krize ukončené bitvou u Aljubarroty, která na portugalský trůn vynesla novou královskou dynastii, nazvanou podle svého zakladatele aviskou, a definitivně tak ukončila hrozbu splynutí portugalské koruny s kastilskou. Tato historická událost předznamenává následný odlišný a autonomní vývoj galicijského a portugalského jazyka.

2.1.3. Období předklasické

Období předklasické je možné datovat do 15. století, které je dobou rozkvětu laické literatury soustředěné kolem královského dvora a spjaté s novými držiteli moci. Díky panovníkům z Áviské dynastie dochází k rozvoji historiografie, vznikají první kroniky a je dokonce zaveden nový úřad vrchního královského kronikáře, který jako první zastával Fernão Lopes. Klášterní skriptoria jsou nahrazena tiskárnami, přičemž zavedení knihtisku vyžaduje sjednocení pravopisu, jenž je do té doby individuální a záleží na autorské libovůli. Renesance a humanismus tak přinášejí vědomí jazyka jako něčeho normalizovatelného, něčeho, čemu lze vtisknout určitý řád. Knih tisk, třebaže byl v Portugalsku až do roku 1536 velice vzácný, je zároveň protředkem šíření informací: z nařízení Manuela I. se dvořané učí číst. Objevují se první slabikáře a první gramatiky portugalského, jejichž autory jsou Fernão de Oliveira a João de Barros. Cílem Barrosovy Gramatiky je již praktická kodifikace jazyka, nikoli spekulativní gramatika podle starověkého a středověkého vzoru. Latina slouží pouze jako model gramatické kodifikace, eventuálně jako zdroj lexikálních

výpůjček. Chvála portugalštiny, s níž jsou tato díla spojena, vrcholí v pojednání Duarteho Nunese de Leão, v němž je portugalština vykreslena jako nejdokonalejší z románských jazyků, poněvadž se nejvíce blíží „správné“ latině. Chvála národních jazyků je ale obecným rysem kultury 16.století.

Rozvoj jazykovědy souvisí i s objevnými plavbami, neboť se tak Portugalci dostávají do styku s jazyky, do nichž překládají své katechismy, v nichž vyučují domorodce křesťanské věrouce atd. Někteří z nich vytvářejí první popisy asijských a jihoamerických jazyků, jazyků psaných i bez písma, národů na vyšším i nižším stupni civilizačního vývoje. V 16.století sloužila portugalština jako *lingua franca* v Asii a v Africe, kde byla užívána nejen jako řeč správní, ale i jako prostředek komunikace v obchodním styku místních vládců s Evropany všech národností. K rozšíření jazyka přispěla také smíšená manželství mezi Portugalci a domorodci, což byla v portugalské koloniální říši, ostatně jako i v koloniálních říších jiných zemí, běžná praxe. S námořní expanzí souvisí také příliv nového lexika z oblasti fauny a flory, v Portugalsku do té doby neznámé.

2.1.4. Období klasické

Od poloviny 16.století se do portugalské slovní zásoby dostala celá řada výpůjček, zejména latinského nebo řeckého původu, ale také italského (v oblasti hudby, divadla a malířství) nebo španělského (což bylo podpořeno personální unií mezi těmito dvěma zeměmi v letech 1580-1640). Pronikání italianismů a galicismů je dáno také šířením španělských a italských literárních vzorů a stylů v celé Evropě. Tyto výpůjčky učinily portugalský jazyk bohatším a komplexnějším. Tyto změny nás mohou vést k rozlišení dvou fází ve vývoji portugalského jazyka: staroportugalština (od 12. do první poloviny 16.století) a novověká portugalština, přičemž za formální předěl můžeme považovat vydání *Cancioneiro Geral* od Garcíy de Resende v roce 1516. Období klasické odráží hlubokou proměnu celkového smýšlení, jež byla formována nejen renesancí a zámořskými objevy, ale také působením inkvizice. Dochází k upevnění jazykové

normy a k ustanovení národní řeči. Jazyk jako takový se stává předmětem zkoumání, estetickým projevem, citovým vyjádřením a nástrojem soudržnosti.

2.1.5. Období moderní

Od 18.století až po současnost moderní portugalština neprodělala žádné radikální změny. Jazyková norma, soustředěná v hlavním městě Lisabonu, se nyní snadno rozšiřuje prostřednictvím školství a komunikačních prostředků. Ačkoli je jazykem různorodým, vyznačuje se portugalština svou jednotností: mluvčí z jihu tak nepocítuje těžkosti porozumět mluvčímu ze severu nebo z ostrovů. Jestliže v průběhu století se menšiny portugalské řeči šířily po celém světě, nyní můžeme přihlížet zvýšené migraci do Portugalska a vyvstává tak otázka, zda tyto nové jazykové styky budou schopné transformovat jazyk.

2.2. Portugalské dialekty

Dnešní podoba portugalštiny, jejíž standardní forma je známá také pod názvem *estremenho*, stejně jako ostatní jazyky prodělala historický vývoj, v jehož průběhu byla ovlivňována různými jazyky a nářečími, a kromě dvou mezinárodně uznaných norem (evropské a brazilské portugalštiny) tak v sobě zahrnuje ještě mnoho dialektů a subdialektů. V tak různorodé a nekonečné sféře, v jaké se jí mluví, se portugalština představuje jako kterýkoli živý jazyk, vnitřně diferencovaný na varianty, které se více či méně výrazně odlišují na základě výslovnosti, pravopisu a slovní zásoby. Charakteristické rysy, které jazyk přijímá regionálně, se nazývají *dialekty*.⁴

Portugalská dialektologie se zrodila na konci 19.století spolu s významným portugalským lingvistou, filologem a etnografem Josém Leite de Vasconcelos (1858-1941), který v roce 1901 publikoval v Paříži svou doktorskou dizertaci

⁴ *Diferença entre variante dialectal, dialecto e língua* [online]. [cit.2012-08-28]. Dostupné na: <<http://www.ciberduvidas.pt/pergunta.php?id=24593>>

s názvem *Esquisse d'une dialectologie portugaise* (psána ve francouzštině). Toto dílo bylo první zevrubnou syntézou popisující a klasifikující regionální varianty portugalského jazyka.

Ve čtyřicátých letech minulého století se započala druhá etapa v historii portugalského jazykového zeměpisu. Manuel de Paiva Boléo (1904-1992) vydal korespondenčně první systematickou studii portugalských dialektů (*I.L.B.-Inquérito Linguístico Boléo*), kterou uspořádal po vzoru dotazníků, jenž sloužily pro přípravu jazykových atlasů jiných evropských jazyků, a shromáždil tak cenné údaje pro výzkum v oblasti lexikografie, morfologie a fonetiky portugalského jazyka. Na základě těchto poznatků byly dodatečně vytvářeny jazykové atlasy Portugalska.

Třetí velký lingvista Luís Filipe Lindley Cintra (1925-1991) se zajímal zejména o různé slovní druhy a stejně jako jeho předchůdce se soustředil na typická slova venkovského života. Pod názvem *Áreas lexicais no território português* (1962) vydal článek, v němž vymezil lexikální oblasti Portugalska. Největší zásluhou Lindleyho Cintry na poli jazykové geografie je však také jeho popis portugalských dialektů, jejichž nové rozdělení, které zahrnovalo i galicijský dialekt (což byla velmi originální myšlenka), představil v díle *Nova proposta de classificação dos dialectos galego-portugueses* (1971). Toto rozdělení, založené na příslušných fonetických rysech, je dodnes považováno za nejsprávnější.

Poté co na 67 místech rozestých po celém Portugalsku shromáždil různá pojmenování objektů a pojmů majících úzkou spojitost s každodenním zemědělským životem, pokračoval Lindley Cintra ve své analýze a navrhl tři typy rozdělení portugalského území na velké LEXIKÁLNÍ OBLASTI:

1) *konzervativní sever*, s převahou slov původem z latinského jazyka – *novátorský jih*, s převažující slovní zásobou původu arabského;

2) *konzervativní pobřeží*, s největším počtem archaismů, izolovaných a uchovaných v těch nejzazších oblastech – *novátorské vnitrozemí*, s převahou novotvarů postupně přicházejících ze Španělska;

3) *konzervativní severozápad*, s převahou starolatinských vzorů – *přechodné oblasti*, v podobě dopravních pásů orientovaných ze severovýchodu na jihovýchod – *novátorský střed a jih*, oblasti nejvíce vystavené stykům s cizinci.

Považuje galicijskou za jazyk těsně sepnutý s portugalským, navrhl Lindley Cintra také nové rozdělení dialektů používaných v západním pásu Iberského poloostrova a označil je, doslova, za galicijsko-portugalské. Tato jeho klasifikace byla velmi inovativní, neboť překračovala politické hranice, značně zjednodušovala předešlá rozdělení a zakládala se na jednotlivých odlišujících fonetických rysech, což mělo velký význam jak pro portugalské, tak pro galicijské mluvčí. A zde je příslušné rozdělení:

a) přítomnost (nebo absence) betacismu aneb realizace (či nikoli) konsonantu [b] a [v] nezávisle buď jako konstriktivy [β] nebo jako okluzivy [b];

b) realizace (či nikoli) predorsoalveolární frikativní souhlásky [s] a [z] jako apikoalveolární frikativy [s̺] a [z̺];

c) rozlišení (či nikoli) mezi neznělou palatální afrikátou [tʃ] a neznělou prepalatální labializovanou frikativou orální [ʃ] ;

d) zjednodušující realizace (či nikoli) klesavého diftongu [ow] jako samohláska [o];

e) zjednodušující realizace (či nikoli) klesavého diftongu [ej] jako samohláska [e];

f) rozlišení (či nikoli) mezi znělými a neznělými palatálními frikativami;

g) zachování (či nikoli) starého systému nepřízvučných samohlásek.

Lindley Cintra, na základě rozlišení těchto sedmi fonetických rysů, rozdělil jazykovou mapu galicijsko-portugalského jazyka do tří vekých NÁŘEČNÍCH OBLASTÍ:

I) *galicijské dialekty*, které se vyznačují: betacismem, realizací predorsoalveolárních frikativ [s] a [z] jako apikoalveolární frikativy [s̺] a [z̺],

uchováním diftongů [ow] a [ej], zachováním afrikáty [tʃ], jakož i starého systému nepřízvučných samohlásek, a absencí znělých palatálních frikativ; v této skupině se rozlišuje *západní galicijština* a *východní galicijština*;

II) *severní portugalské dialekty*, které mají s předcházející skupinou společné všechny rysy kromě posledních dvou: starý systém nepřízvučných samohlásek se zde nezachoval a neznělé palatální frikativy mají své znělé protějšky; v rámci této skupiny můžeme zmínit *dialekt transmoutano a alto-minhoto a dialekty baixo-minhotos-durienses-beirões*;

III) *středojižní dialekty* (kam se řadí standardní norma portugálštiny z oblasti Lisabonu), které také nezachovaly starý systém nepřízvučných samohlásek a které mají znělé palatální frikativy, ale od předešlých skupin se odlišují jinými rysy: rozdílem mezi okluzivou [b] a frikativou [v], ztrátou apikoalveolár [sʃ] a [zʃ], zjednodušením diftongů [ow] a [ej] na [o] a [e], záměnou palatální afrikáty [tʃ] za prepalatální frikativu [ʃ]; do této skupiny patří *dialekty středo-pobřežní a dialekty středo-vnitrozemní a jižní*.

Je důležité dodat, že v těchto třech velkých nářečních oblastech, v rámci zmíněných vnitrozemských skupin jednotlivých dialektů, existují a fungují ještě četné regionální varianty, které vykazují své vlastní rysy: varianta dialektu *baixo-minhoto-duriense-beirão*, s více či méně palatalizovanou souhláskou [sʃ] (zahrnujíc svůj znělý protějšek [zʃ]), kterou mají lidé ve zvyku nazývat “s” *beirão*; podnářečí z oblasti *Beira Baixa* a *Alto Alentejo*, jenž se vyznačuje velkým množstvím modifikací ve vokalickém systému; nářečí z oblasti *Barlavento Algarvio*, ve kterém všechny samohlásky prodělaly proces stoupání a zůstaly zavřené, připodobňující se tak souhláskám francouzským; městské varianty kolem velkých měst: varianta *Estremenho* z oblasti kolem *Coimbr*y a *Lisabonu* a varianta *Nortenho* z oblasti kolem *Bragy* a *Porta*.⁵

⁵ DEBOWIAK, Przemysław, *Nota sobre os dialectos de Portugal* [online]. [cit.2012-08-28]. Dostupné na:

Dále je nutno brát v potaz také *dialekty ostrovní: açoriano* z oblasti Azorských ostrovů a *madeirense*, používaný na ostrově Madeira, které jsou prodloužením portugalských vnitrozemských dialektů. S přihlédnutím k většině fonetických charakteristických rysů, které tyto dialekty vykazují, je možné říci, že jsou prodloužením zejména dialektů středojižních.⁶

<<http://www.wuj.pl/UserFiles/File/Romanica%20Cracoviensia%202008/3-RC-8-Debowiak.pdf>>

⁶ *Portal Galego da Língua – Fórum* [online]. [cit.2012-09-05]. Dostupné na: <<http://www.agal-gz.org/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=24889>>

3. BRAZILSKÁ PORTUGALŠTINA

3.1. Historický vývoj brazilské portugalštiny

Odhaduje se, že před příchodem Evropanů se na území dnešní Brazílie používalo přibližně 1500 odlišných jazyků. Tyto jazyky jsou řazeny do jazykových kmenů, které tvořily pestré a vzájemně se ovlivňující spektrum kulturní, jazykové a zvykové rozmanitosti: Tupi, Macro-Jê a Aruaque. Některé etnolingvistické skupiny se do kmenů zařadit nepodařilo. Jsou to: Karib, Pano, Maku, Yanomami, Mura, Tukano, Katukina, Txapakura, Nambikwara a Guaikuru. Skutečnost, že dva jazyky patří do stejné skupiny, ještě neznamená, že jsou navzájem srozumitelné (stejně jako nejsou navzájem srozumitelné mnohé jazyky indoevropské).

Přestože Brazílie byla oficiálně objevena v roce 1500, její kolonizace byla ve skutečnosti započata až v roce 1532 spolu se zakládáním dědičných kapitanátů. Během těchto třiceti let byla Brazílie napadána Holanďany, Francouzi a Angličany, kteří se nezúčastnili smlouvy z Tordesillasu, uzavřené dne 7.června 1494 mezi Portugalskem a Španělskem. Tato dohoda posouvala poledníkovou čáru vedoucí Atlantikem 370 mil západně od Kapverdských ostrovů a rozdělovala tak mezi obě dvě země nově objevená území. V roce 1530 zorganizoval portugalský král první expedici do Brazílie s cílem zalidnit ji, zahájit expanzi a využít území k pěstování cukrové třiny. V téže době si Holanďané a Francouzi, kteří neuznali tordesillaskou hranici, vytvořili kolonii v oblasti dnešního státu Pernambuco.

3.1.1. Kolonizace a indiánské jazyky

V době zahájení kolonizace byl v Brazílii nejvíce rozšířen a používán jazyk tupi-guaraní patřící do jazykového kmene Tupi. Název tupi-guaraní je odvozen od dvou nejvýznamnějších jazykových skupin této epochy: tupinambá a

guaraní. Tupinambá byl jazyk brazilského pobřeží, tedy v nejintenzivnějším styku s Portugalci, následkem čehož se stal nejpoužívanějším jazykem v Brazílii známý jako *jazyk Brasília*. Z tohoto jazyka se postupem času stala *língua geral*, tj. obecný jazyk, který sloužil ke komunikaci mezi Portugalci a indiány i mezi různými indiánskými kmeny navzájem. Tento jazyk měl velký vliv na utváření brazilské portugalštiny a do dnešní doby ovlivňuje slovní zásobu zejména v oblasti fauny (např. *urubu, arara, jacaré, tatu, pirarucu, tucano, jaguar*), flóry (např. *mandioca, abacaxi, cacau, caju, maracujá, jacarandá*), vlastních (např. *Araci, Jandaia, Iara*) a zeměpisných jmen (např. *Pará, Ceará, Curitiba, Goiás, Ipanema, Tijuca*). Portugalština zdělila i některé idiomatické fráze indiánského původu (jako např. *estar de tocaia*). Na rozšíření obecného jazyka mají velký podíl zejména jezuité, kteří, snažíce se o smír mezi bělochy a indiány, jej využívali při svých misijních výpravách do vnitrozemí za účelem pokřesťanštění divochů, tedy jako nástroj katecheze. Postupně tak tento jazyk systemizovali a zjednodušili, až byl nakonec známý jako *tupi jesuítico*, jezuitské tupi.

Língua geral, která se v různých populacích lišila a byla ovlivňována i jinými indiánskými jazyky, měla dvě varianty:

- *Língua Geral Paulista* nebo také *jižní tupi, abanheenga* (což znamená lidový jazyk, pocházející z jazyka Tupi z oblasti São Vicente a řeky Tietê) byla užívána kolonizátory v 17. století, kteří ji rozšířili i na území, kde tito indiáni nikdy nežili.
- *Nheengatu* (což znamená dobrý jazyk) nebo také *moderní tupi, obecný amazonský jazyk* pocházející ze severní oblasti je jazyk tupi-guaraní používaný v Brazílii a přilehlých zemích. Jako jazyk obchodní byl vyvinut portugalskými jezuitami v 17. a 18. století. Jeho slovní zásoba a výslovnost pocházejí z jazyka tupinambá, gramatika je portugalská a jsou v něm četné slovní výpůjčky z portugalštiny a kastilštiny.

Tyto jazyky byly šířeny také díky častým sňatkům kolonizátorů s indiánskými ženami.

Na konci 17.století kolonizátoři zahájili výpravy do vnitrozemí a našli zlato a diamanty. Následkem toho se značně zvýšil počet evropských, zejména portugalských, přistěhovalců a tedy i portugalsky mluvících obyvatel, až nakonec portugalština zcela předčila obecný jazyk. 17.srpna 1758 byla *língua geral* dokonce zakázána z nařízení markýze Pombala, ministra krále Josefa a tvůrce portugalského osvícenského absolutismu, který jako oficiální jazyk Brazílie stanovil portugalštinu. Obecný jazyk se tak během pár desetiletí přestal používat, až nakonec zanikl úplně, k čemuž značnou měrou přispěl i fakt, že v roce 1759 byli vyhnáni jezuité, jeho velcí zastánci. Portugalština, po odchodu Holanďanů v roce 1654 jediný státní jazyk, se tak stala nejvíce užívanou řečí v Brazílii a díky přirozenému jazykovému vývoji měla již v této době vlastní charakteristické rysy odlišující ji od portugalštiny evropské.

3.1.2. Černí otroci a africké jazyky

Vedle portugalštiny a obecného jazyka se mluvilo ještě africkými jazyky černých otroků, kteří byli od poloviny 16.století dováženi na brazilské plantáže za účelem pěstování cukrové třiny. Prvotní počet kolem 100 tisíc černých otroků narostl během 17.století na 600 tisíc a v 18.století dokonce na 1,3 milionu. Černí otroci byli do Brazílie dováženi ze západního afrického pobřeží a většina z nich náležela do skupiny *bantú*. Portugalština tak byla ovlivňována jazykem *nagô* nebo také *iorubá*, jímž mluvili černoši pocházející z africké Nigérie (odtud pocházejí zejména slova vztahující se k náboženství nebo k afrobrazilské kuchyni) a který se rozšířil do brazilské Bahie, a dále angolským jazykem *quimbundo*, který se rozšířil do severní a jižní oblasti.

Černošští otroci, kteří byli nejprve posíláni do Portugalska a teprve poté dále do Brazílie, již mnohdy na základě této cesty ovládali portugalský jazyk nebo se jím učili mluvit až na místě, aby rozumněli svým pánům. Z černošských žen se pak často stávaly chůvy bílých dětí a mnohá slova afrického původu se tak začlenila do portugalské slovní zásoby. Některá z těchto slov, používaných v Brazílii, jsou v Portugalsku neznámá, jako například: *quitute*, *muxiba*, *mulambo*,

senzala, batuque, atd. Existují také slova, která mají jiný význam v Portugalsku a jiný v Brazílii, například: *chacota*, v Portugalsku znamená *rozmařilá píseň*, v Brazílii *zesměšňování*. Slova, která jsou stejně známá i používaná oběma variantami portugalstiny jsou například: *samba, moleque, capoeira*.

Vlivem afrických jazyků začalo docházet i k některým změnám na poli fonetickém. Například desonorizace a pokles koncového *-r*, polovysoké samohlásky *-e* a *-o* se na počátku slova nebo v protonické pozici vyslovují jako samohlásky vysoké: *menino* - [mininu], *notiça* - [nutisa]; ve slovech s přízvukem na poslední slabice zakončených na "s" se přízvukové samohlásky stávají diftongy: *atrás* -[atrais], *mês* -[meis], *vês* - [veis]; koncovka třetí osoby množného čísla u sloves v jednoduchém perfektu se mění z *-am* na *-o*: *fizeram* - [fizero], *caíram* - [caíro], *tocaram* [tocaro]; redukce *-ei* na [e] a *-ou* na [o], některé příklady epenteze, která je častá zejména v lidové portugalstině: *fulô* namísto *flor*, *Quelemente* namísto *Clemente*, nebo zejména v jazyce hovorovém, kde epentetické *-e* slouží k většímu zdůraznění dané kletby: *quelaro!* namísto *claro!*, *caredo!* namísto *credo!*; desonorizace koncového *-l*: *cafezá* místo *cafezal*, *coroné* místo *coronel*. Tyto fonetické zvláštnosti postihují jak spisovný, tak lidový jazyk brazilské portugalstiny, přičemž některé se objevují i v nářečních variantách portugalstiny evropské.⁷

3.1.3. Období "poportugalštění" brazilského jazyka

V průběhu 18.století pak došlo k dalšímu prohloubení odlišení mezi brazilskou a evropskou portugalsčinou a to z toho důvodu, že koloniální Brazílie nenásledovala změny nastalé v portugalském jazyce (způsobené zejména francouzským vlivem) a zůstala věrna mluvě z doby objevení. K opětovnému sblížení pak došlo v roce 1808 v souvislosti s přestěhováním portugalské

⁷ CUESTA, Pilar Vasquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág. 216-217.

královské rodiny s celým svým dvorem do Rio de Janeira jako následek francouzské invaze. Velký nárůst portugalského obyvatelstva v krátkém časovém rozpětí tak způsobil intenzivní “*poportugalštění*” jazyka v Rio de Janeiru, zakrátko hlavním městě, odkud se rozšířilo a ovlivnilo další části Brazílie. Proměňuje se celková tvářnost společenských i kulturních poměrů, což zahrnuje i otázku jazyka. Otevírají se divadla, knihovny, literární a vědecké akademie a je zavedena první tiskárna, což Brazílii přináší jisté sjednocení jazyka, jakožto jazyka krále a jeho dvora.

3.1.4. Nezávislost a vliv evropských jazyků

Vyhlášení nezávislosti roku 1822 způsobilo na jedné straně pokles obchodu s černými otroky a na druhé straně značně narostl příliv evropských imigrantů, zejména německých a italských, kteří se usadili v centru a na jihu země. To vysvětluje různé výslovnostní varianty a některé změny ve slovní zásobě, které existují mezi jednotlivými brazilskými regiony a které se mění v souladu s migračními vlnami, jež v daných oblastech proběhly.

3.1.5. Portugalština jako národní jazyk Brazílie

Ve druhé polovině 19.století nastává snaha romantických autorů o vytvoření brazilské literární osobnosti, avšak hnutí, které velice rychle posvětilo brazilskou normu, byl brazilský modernismus. Toto nacionalistické hnutí skoncovalo s parnasismem a s nápodobou tradičního typu portugalštiny privilegující zvláštnosti brazilského jazyka. Brazilský modernismus se zrodil 11.února 1922 spolu s Týdnem moderního umění uspořádaného v São Paulu a představoval opravdové jazykové obrození založené na snaze experimentovat, na tvůrčí volnosti, na úplném odtržení se od minulosti a vytvoření “cítění” portugalštiny jako oficiální řeči brazilského národa.

3.1.6. Období pokroku a odborných termínů

20.století přináší období technologických pokroků a spolu s nimi i množství odborných výrazů, které mají v evropské portugálštině jiné označení než v brazilské z důvodu neexistujícího jednotného postupu začlenění nových jazykových termínů. Jsou to například: *comboio* a *trem*, *autocarro* a *ônibus*, *pedágio* a *portagem*.

3.2. Brazilské dialekty

Brazilský lidový jazyk je poměrně jednotný, dokonce ještě více než portugalský, což je překvapující vzhledem k tomu, jak velkou je Brazílie zemí. Srovnání brazilských nářečních variant s těmi portugalskými nás přivádí k závěru, že brazilské dialekty jsou vlastně jen jakýmsi jejich souhrnem, neboť téměř všechny jazykové rysy, ať už regionální nebo náležící k evropské normě portugálštiny, které se nevyskytují ve spisovném brazilském jazyce, je možné nalézt v některém z brazilských dialektů. Tento fakt je pochopitelný i vzhledem k tomu, že během osídlování přijížděli do Brazílie Portugalci ze všech portugalských regionů a přinášeli tak s sebou odlišné jazykové varinaty, které se buď usadili na různých místech země nebo spolu koexistovali ve stejném prostoru, jako tomu bylo například v Rio de Janeiru.

Nedostatek čistě vědeckých a ucelených informací týkajících se jazykových rozdílů fonetické, morfosyntaktické a lexikální povahy, které od sebe odlišují jednotlivé brazilské nářeční varianty, nám neumožňuje jejich klasifikaci na stejné bázi, jako je tomu u evropské portugálštiny. V současné době je uznána klasifikace, kterou navrhl filolog Antenor Nascentes⁸ a která je založena na osobním pozorování a poznámkách získaných během cest po všech brazilských

⁸ Antenor de Veras Nascentes – významný brazilský filolog, etymolog, dialektolog, lexikograf a zakladatel Brazilské filologické akademie, která byla velkým přínosem pro studium portugalského jazyka v Brazílii.

státech. Podstatou tohoto jeho návrhu je, stejně jako v případě evropské portugalského, odlišení na základě rozdílů ve výslovnosti.

Antenor Nascentes rozlišuje dvě základní skupiny brazilských dialektů: *severní* a *jižní*, jejichž hranici tvoří řeka Mucuri, mezi státy Espírito Santo a Bahia a jejichž základní charakteristické rysy jsou:

a) v severních dialektech otevřenost protonických samohlásek ve slovech, která nejsou zdobnělinami nebo příslovci zakončenými na *-mente*: *pegar* - [pègar], *correr* - [còrrer];

b) *“kadence”* řeči: *“zpěvný”* jazyk severu a *“klidný”* jazyk jihu.

V každé skupině rozlišuje další odlišné varianty, které nazývá podnářečí. Ve skupině severních dialektů jsou to *amazônico* a *nordestino* a ve skupině jižních dialektů *baiano*, *fluminense*, *mineiro* a *sulista*.

Antenor Nascentes také zaznamenává, že jednotlivé zvláštnosti brazilských jazykových útvarů vykazují dialektalizaci, která není tak různorodá a intenzivní jako dialektalizace portugalská, a která je, v porovnání s evropskou, více nestálá.⁹

Serafim da Silva Neto¹⁰ zastával tezi jazykové jednoty brazilské portugalského, avšak Paul Teyssier¹¹, ve své Historii portugalského jazyka, shledává, že v rámci sociální odlišnosti se tato jednota ztrácí. Paul Teyssier rozlišuje dialektologii *horizontální* a *vertikální*, přičemž za horizontální je považováno odlišení jazyka v jednotlivých regionech a za vertikální odlišení jazyka na základě společenských tříd. V této souvislosti dále zmiňuje, že jazykové odlišnosti v Brazílii jsou spíše společensko-kulturní povahy nežli zeměpisné, tedy že rozdílnost jazyka mezi vzdělaným a negramotným člověkem pocházejících ze stejné oblasti, je větší než jazykové rozdíly v jednotlivých regionech.

Na základě sociolingvistických studií provedených v Brazílii byly stanoveny dvě různorodé jazykové skupiny označené jako norma spisovná a

⁹ Portal Galego da Língua – Fórum [online]. [cit.2012-09-05]. Dostupné na:

<<http://www.agal-gz.org/modules.php?name=Forum&file=viewtopic&p=24889>>

¹⁰ Serafim da Silva Neto – brazilský univerzitní profesor filologické fakulty zabývající se mimo jiné lexicografií, etymologií a dialektologií, autor mnoha odborných publikací týkajících se zejména dějin portugalského jazyka a lidové latiny.

¹¹ TEYSSIER, Paul, *História da língua portuguesa* [online]. Dostupné na:

<<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.65.

norma hovorová, přičemž tato různorodost je společensko-historické povahy: multilingvismus, demograficko-historická fakta, demografická pohyblivost otroků, zavádění povinné školní docházky v Brazílii v období koloniálním a postkoloniálním. Přestože nemáme dostatek studií pojednávajících o jazykových odlišnostech, existuje jazyková norma brazilského jazyka.

4. ROZDÍLY MEZI EVROPSKOU A BRAZILSKOU PORTUGALŠTINOU

Rozdíly mezi evropskou a brazilskou jazykovou variantou, které jsou srovnatelné s rozdíly mezi americkou a britskou angličtinou a které postihují výslovnost, morfolonii, syntax a slovní zásobu, jsou patrné zejména v jazyce hovorovém, přičemž v jazyce spisovném se tolik neprojevují. Je důležité zdůraznit, že mezi tím, co se nazývá “evropská” a “brazilská” portugalština, existuje ještě velké množství regionálních variant. Oceán ležící mezi Portugalskem a Brazílií dal v průběhu pěti set let vzniknout dvěma odlišným jazykovým normám, přičemž ani jednu z variant nelze považovat za korektnější.

Brazilská portugalština je, ve srovnání s evropskou, mnohem více konzervativní, což se projevuje zejména na poli fonetickém. Portugalec 16.století by mnohem snáze rozuměl Brazilci 20.století než Portugalci. Nejpádnejším příkladem je nepřízvučný vokalismus používaný v Brazílii, který odpovídá portugalskému objektivnímu období. Historické údaje svědčí o tom, že velká většina portugalských imigrantů, kteří se v Brazílii usadili nejen během koloniálního, ale i postkoloniálního období, pocházeli ze severu/severovýchodu země. To vypovídá o tom, že brazilská portugalština by mohla být z velké části ovlivněna portugalskými severními dialekty.

Fakt, který ale nejvíce odlišuje tyto dvě jazykové varianty, není ani odlišná slovní zásoba nebo výslovnost, považované za přirozené dokonce v rámci jednoho jazyka, ale okolnost, v jazycích málo běžná, že každá z variant má svůj vlastní pravopis a existují například také rozdíly v označování přízvuku, což na jedné straně může být způsobeno rozdílnou výslovností (zatímco v Brazílii se *o* ve slovech *Antônio*, *anônimo* nebo *Amazônia* vyslovuje uzavřeně, v Portugalsku je toto *o* otevřené: *Antônio*, *anónimo*, *Amazónia*) nebo na straně druhé zjednodušeným čtením (skupina *qu* může být čtena dvěma způsoby: *ku* nebo *k*).

K zjednodušení výslovnosti se v Brazílii vyslovovaná skupina “ku” píše s trématem, tedy *cinqüenta* místo *cinquenta*).

Ostatní lusofonní státy, jelikož nemají vlastní jazykovou normu, se řídí pravidly portugalštiny evropské.

4.1. Fonetika a fonologie

Největší rozdíl mezi evropskou a brazilskou portugalštinou spočívá právě ve fonetice. Tyto rozdíly lze popsat pouze na základě výslovnosti, která je všeobecně používána, protože ani u jedné z variant není stanovena jediná správná výslovnostní norma. Například v Brazílii, jejíž území se dělí na pět regionů značně odlišných přírodními i hospodářskými podmínkami (a v jejichž rámci ještě mohou existovat značné rozdíly mezi jednotlivými státy a ještě např. mezi oblastí pobřežní a vnitrozemskou), považuje většina lingvistů za normu výslovnost bývalého hlavního města země, tedy riodejaneirskou, která má určité protikladné rysy s výslovností další brazilské metropole – São Paula. Vzhledem k velkému pohybu obyvatelstva uvnitř země je však u Brazilců velmi časté, že se v jejich výslovnosti mísí rysy oblasti jejich původu s jednou z hlavních variant.¹² V Portugalsku, které je na dialekty také velmi bohaté, by za výslovnostní normu mohl být považován spisovný jazyk oblasti Lisabonu-Coimbrý. Obecně se dá říci, že v evropské portugalštině dochází k redukci až apokopě nepřízvučných samohlásek, zatímco v brazilské portugalštině dochází spíše ke změnám souhlásek.

4.1.1. Výslovnost nepřízvučných samohlásek

V polovině 18.století došlo v portugalštině k redukci nepřízvučných samohlásek realizovaných jako [e□] a [o□]. Na konci slova se tak nepřízvučné [e□] vyslovuje jako střední zavřené [ë] a [o□] jako [u]. Například: *meter*

¹² HAVLÍKOVÁ, Marie, PINHEIRO ALVES, Carlos Manuel, *Portugalština pro samouky*, Praha: LEDA, 2003, str.465-466.

[mēter], *passé* [pásě], *morar* [murár], *passo* [pásu].¹³ V Brazílii se stejně jako v Portugalsku nepřízvučná koncová samohláska –o vyslovuje jako [u], např.: *passo* [pásu], *os escravos* [uziškravuš], avšak samohláska –e se vyslovuje jako [i], např.: *passé* [pási], což vypovídá o vlivu evropské portugálštiny poloviny 18.století, kdy se nepřízvučná koncová samohláska –e vyslovovala jako [i]. Tento jev se postupně začlenil do spisovného jazyka Brazilců.¹⁴

Dalším charakteristickým rysem brazilské portugálštiny je realizace samohlásek –e a –o v předpřízvučném postavení jako [e] a [o], např.: *pegar* [pegar], *morar* [mocar], *os portugueses* [ušportugeziš]. K takto zavřené výslovnosti dochází ve střední a jižní oblasti Brazílie, přičemž na severu a severovýchodě zůstává výslovnost otevřená. V Portugalsku se tyto samohlásky realizují jako [ë] a [u].¹⁵

Již ve staré portugálštině jsme mohli vidět přechod samohlásek [e] a [i] v předpřízvučném postavení, a to zejména ve slovech *en* + *souhláska* a *est* + *souhláska*, např.: *entrar* [intrar], *estar* [istar]. V brazilské portugálštině se někdy samohláska –e vyslovuje jako [i] i pod vlivem následujícího [i], např.: *pedir* [pedžir] nebo [pidžir] – tento jev se nazývá metafonie.

Co se týče nepřízvučné samohlásky –a, ať už v postavení na konci slova nebo před přízvukem, platí, že v Brazílii se vyslovuje otevřeněji než v Portugalsku, např.: v PB¹⁶ *para* [para] X v PE¹⁷ *para* [para], zatímco před

¹³ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.66.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ PB – brazilská portugálština

¹⁷ PE – evropská portugálština

nosovými souhláskami (m, n, ň) se vyslovuje zavřeněji, např.: *a abundância* [aabūdã̃sia].

Redukce samohlásek je charakteristický fonetický rys, kterým portugalský jazyk vyniká, avšak jeho intenzita a frekvence jsou v evropské a brazilské jazykové variantě odlišné. Obecně platí, že Brazilci vyslovují samohlásky otevřeněji než Portugalci, kteří je naopak mnohem více redukují.

Příklady:

	evropská portugalština	brazilská portugalština
lavar	[lɐ'var]	[la'var]
pregar	[prɐ'gar]	[pre'gar]
tomar	[tu'mar]	[to'mar]
dose	['dozɐ]	['dozi] ¹⁸

4.1.2. Otevřené a zavřené samohlásky v předpřízvučné slabice

Brazilská portugálština nerozlišuje ve výslovnosti mezi otevřenými a zavřenými samohláskami *a*, *e* a *o* v předpřízvučné slabice, to znamená, že se vždy vyslovují jako [a], [e] a [o], zatímco v Portugalsku se tyto samohlásky mohou realizovat takto: samohláska –*a* jako [ä] ve slově *cadeira* nebo jako [a] ve slově *padeira*, samohláska –*e* jako [ë] nebo [ɛ] ve slově *pregar* a samohláska –*o* jako [u] ve slově *morar* nebo [o] ve slově *corar*. Toto zjednodušení fonologického systému s sebou nese významné důsledky, například již není možné odlišit určitý člen ženského rodu *a* od určitého členu ženského rodu spojeného s předložkou *a* (slovo *a mesa* se tak stává foneticky totožné s *à mesa*).¹⁹

¹⁸ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.36.

¹⁹ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na:

<<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.67.

Souhlásky *c* a *p* se nevyslovují jak v Portugalsku, tak v Brazílii. Jsou také případy, kdy se samohláska *c* a *p* v koncové slabice vyslovuje u obou dvou jazykových variant portugalského a zůstává tak zachována, např.: *autóctone*, *compacto*, *apto*, *inepto*, etc. V brazilské portugalském mají také některá slova možný dvojí pravopis, např.: *aspecto/aspeto*, *dactilografia/datilografia*, *infecção/infeção*, etc.²⁰

4.1.3. Výslovnost nepřízvučných zájmen osobních v předmětu nepřímém a zvrátého zájmena *se*

V Brazílii se samohláska *e* u nepřízvučných zájmen osobních ve 3.pádě *me*, *te*, *lhe* a u zvrátého zájmena *se*, ať už v postavení za slovesným tvarem nebo slovesný tvar předcházející, vyslovuje jako [i].²¹

4.1.4. Přízvuk u slov s přízvukem na třetí slabice od konce

V Portugalsku mají všechna slova s přízvukem na třetí slabice od konce i grafický přízvuk. Znaménko ostré (*acento agudo*), označující přízvučnost a otevřenost samohlásky, se užívá, když se na třetí slabice od konce objeví otevřená samohláska *a*, polootevřená samohláska *e* a *o* a samohlásky *i* a *u*, např.: *árabe*, *exército*, *Cleópatra*, *líquido*, *público*, etc. Znaménko složené (*acento circunflexo*), označující přízvučnost a současně zavřenost samohlásky, se užívá pro označení polozavřených samohlásek *a*, *e*, *o*, např.: *dinâmico*, *pêssego*, *fôlego*, etc.

V Brazílii se naopak nerozlišuje výslovnost mezi přízvučnými samohláskami *a*, *e*, *o* polootevřenými a polozavřenými, jestliže po nich následuje nosová souhláska *m* a *n*. V takovém případě se tyto samohlásky vyslovují jako polozavřené a označují se složeným znaménkem (*acento circunflexo*).²²

²⁰ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág. 74.

²¹ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.67.

²² CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág. 70.

Příklady:

evropská portugálština	brazilská portugálština
académico [əke' dɛmiku]	acadêmico [əke ' demiku]
cénico ['sɛniku]	cênico ['seniku]
cómodo ['kɔmudu]	cômodo ['komudu]
fenómeno [fi' nɔminu]	fenômeno [fi'nominu]
génio ['ʒɛnju]	gênio ['zenju]
tónico ['tɔniku]	tônico ['toniku]

Podle Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990²³ se v těchto slovech zachovává dvojí přízvuk.²⁴

Existují ale i případy, kdy se obě dvě varianty shodují:

evropská portugálština	brazilská portugálština
âmagô ['ɛmegu]	âmagô ['ɛmegu]
ânimô ['ɛnimu]	ânimô ['ɛnimu]
cômoro ['komuru]	cômoro ['komuru]
fêmea ['femea]	fêmea ['femea]
sêmola ['semulɐ]	sêmola ['semulɐ] ²⁵

4.1.5. Přízvuk u slov s přízvukem na předposlední slabice

Zde platí stejná pravidla jako u slov s přízvukem na třetí slabice od konce. V evropské portugálštině, jsou-li samohlásky *a*, *e*, *o* na předposlední

²³ Dohoda o pravopisu byla podepsána 16.prosince 1990 v Lisabonu, přičemž jednotlivé změny vešly v platnost 1.ledna 2009. Existuje však ještě přechodná fáze – od 1.ledna 2009 do 31.prosince 2012 – kdy budou obě dvě pravopisné formy platné zároveň.

²⁴ *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Pg.15. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

²⁵ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.70.

slabice polozavřené, označují se složeným znaménkem (*acento circunflexo*), a jsou-li polootevřené, označují se znaménkem ostrým (*acento agudo*).

V Brazílii jsou samohlásky *a*, *e*, *o* vždy polozavřené, a proto se užívá složeného znaménka (*acento circunflexo*).

Příklady:

evropská portugalština	brazilská portugalština
fémur ['fɛmur]	fêmur ['femur]
Fénix ['fɛniks]	Fênix ['feniks]
ténis ['tɛnij]	tênis ['tenis]
ónus ['ɔnus]	ônus ['onus]
bónus ['bɔnuʃ]	bônus ['bonus]

I zde existují případy, kdy se obě varianty shodují:

evropská portugalština	brazilská portugalština
ânus ['ɛnuʃ]	ânus ['ɛnus]
certâmen [sɛr'ɛmɛn]	certâmen [sir'ɛmɛn] ²⁶

U slov s přízvukem na předposlední slabice je důležité zdůraznit slovesné tvary 1.osoby množného čísla 1.slovesné třídy, které mají v přítomném (*presente*) a minulém čase (*pretérito perfeito*) oznamovacího způsobu přízvučnou samohlásku *a* následovanou souhláskou *m*. V brazilské portugalštině je v obou dvou časech přízvučná samohláska *a* polozavřená a nedochází tak k žádnému grafickému odlišení, avšak v evropské portugalštině je tato samohláska v přítomném čase polozavřená a v minulém čase jednoduchém otevřená a je tedy

²⁶ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.70.

důležité tyto dva tvary od sebe odlišit. Děje se tak pomocí grafického znaménka ostrého (*acento agudo*) a to ve tvaru 1.osoby množného čísla minulého času oznamovacího způsobu.

Příklad:

1.osoba množ.číslo	evropská portugalština	brazilská portugalština
přítomný čas	amamos	amamos
minulý čas	amámos	amamos ²⁷

Podle Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 mají v brazilské portugalštině slovesné tvary 1.slovesné třídy v 1.osobě množného čísla přítomného času oznamovacího způsobu již také grafické odlišení pomocí ostrého znaménka (*acento agudo*),²⁸ přičemž během stávajícího přechodného období je užití tohoto znaménka fakultativní.

U slovesného tvaru *demos* se v brazilské portugalštině samohláska *e* vyslovuje jako polozavřená a nedochází tudíž ke grafickému odlišení 1.osoby množného čísla konjunktivu přítomného času (*presente do conjuntivo*) a minulého času oznamovacího způsobu (*pretérito perfeito do indicativo*). Naproti tomu v evropské portugalštině se samohláska *e* vyslovuje jako polozavřená pouze ve tvaru 1.osoby množného čísla konjunktivu přítomného času, ale ve tvaru 1.osoby množného čísla minulého času oznamovacího způsobu se vyslovuje jako polootevřená, a proto zde dochází k odlišení pomocí složeného grafického znaménka (*acento circunflexo*).

²⁷ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.70.

²⁸ *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

Příklad:

1.osoba množ.číslo	evropská portugalským jazykem	brazilská portugalským jazykem
konjunktiv přít.času	dêmos	demos
Min. čas oznam.zp.	demos	demos ²⁹

Podle dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 používá brazilská portugalským jazykem složeného grafického znaménka (*acento circunflexo*) u konjunktivu přítomného času stejně jako portugalským jazykem evropská.³⁰

V evropské portugalským jazykem nemají grafický akcent slova přízvučná na předposlední slabice zakončená na *-oo* nebo *-oos*, zatímco v brazilské portugalským jazykem je v těchto slovech první *-o* označeno složeným grafickým znaménkem (*acento circunflexo*).

Příklady:

evropská portugalským jazykem	brazilská portugalským jazykem
abençoo	abençôo
voo	vôo
enjoo	enjôo ³¹

Podle Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 se v tomto případě v brazilské portugalským jazykem složeného grafického znaménka (*acento circunflexo*) již neužívá.³²

²⁹ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.71.

³⁰ *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Pg.13. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

³¹ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.71.

³² *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Pg.13. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

V evropské portugalským se dále neoznačují přízvukem slova, která mají na přízvukné slabice otevřenou dvojhlásku: *ideia*, *geleia*, *assembleia*. V tomto případě se diftong vyslovuje vždy jako [aj]. Jinak je tomu v brazilské portugalským, kde se slova zakončená na *-eia* dělí na dvě výslovnostní skupiny: první, v níž je souhláska *e* polootevřená a jako taková je označena ostrým přízvukným znaménkem (*acento agudo*): *assembléia*, *hebréia*, *idéia*, a druhá, v níž je tato souhláska naopak polozavřená a není tudíž nositelem žádného grafického označení: *feia*, *meia*, *passeia*.³³

Také v tomto případě došlo podle Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 ke zrušení ostrého grafického znaménka (*acento agudo*).³⁴

4.1.6. Přeměna [ɐ] a [ã] v dvojhlásce nebo před souhláskou palatální

V průběhu 19.století se v Portugalsku uskutečnilo mnoho fonetických změn, mezi kterými vyniká přeměna [ɐ] a [ã] v dvojhlásce nebo před souhláskou palatální a v příslušných kombinacích: *-ei* [ey] se změnilo na [äy], *-em* [ěý] na [ãý] a přízvukné [ɐ] na [ã] před souhláskou palatální [ŋ], [ʎ], [ʒ], [ʃ]. První dvě přeměny mají původ v Lisabonu, odkud se postupně rozšířily do celé země, zatímco třetí přeměna je až dodnes příznačná pouze pro Lisabon.

Brazilská portugalským tyto změny nenásledovala a zachovala výslovnost [ey] ve slovech jako *lei*, *primeiro* (pokud se dvojhlásky nachází uvnitř slova, může dojít k monoftongizaci: *primero*), atd. Došlo zde také k zachování výslovnosti [ěý] ve slovech *bem*, *tem*, atd. a přízvukného [ɐ] před palatálními souhláskami ve slovech *venho*, *espelho*, *vejo*, *fecho*.³⁵

³³ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.71.

³⁴ *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

³⁵ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa* . [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.66.

4.1.7. **Monoftongizace³⁶ dvojhásek *ou, ei a ô, ê***

Redukce dvojhásky *ei* na [e] se projevila nejprve na jihu Portugalska, zatímco na severu se zachoval diftong. Tento jev, jehož vznik by podle Teyssiera měl být datován ještě před druhou polovinu 18.století, se nezačlenil do normy současného jazyka a je dnes považován výhradně za nářeční.³⁷

V brazilské portugalštině jsou tyto redukce poměrně časté a i tento jev je častý v mnohých nářečích.

Redukce dvojhásky *ou* na [ô] je obvyklá stejně tak v Brazílii jako v Portugalsku. Tato monoftongizace se objevila v 17.století na jihu Portugalska, odkud se rozšířila až do středu země, avšak na severu Portugalska se zachoval diftong. Aby se zamezilo monoftongizaci, byla dvojhásky *ou* často nahrazována dvojháskou *oi* a docházelo tak ke vzniku slovních dvojic jako *touro-toiro, ouro-oiro*, atd.³⁸

Monoftongizace v koncovém přízvučném postavení (např.: *vou-vô, estou-estô, sou-sô*) stejně jako v postavení uvnitř slova (např.: časování sloves jako *roubar* – místo *roubo, roubas, rouba* se říká: *rôbo, rôbas, rôba*) se v Brazílii objevuje pouze v hovorovém jazyce a v jednotlivých nářečích, nicméně jedná se o jazykový jev, který je poměrně častý.

4.1.8. **Vznik diftongu z přízvučných samohlásek následovaných implozivními souhláskami –s a –z**

Přízvučné samohlásky, které jsou následované souhláskami –s a –z nacházejícími se na konci slova, se protahují v diftong, např.: *gás, rapaz, hindus* se vyslovují jako: *gais, rapais, hinduis*. Spojka *mas* vyslovená jako *mais* tak může být zaměňována s příslovcem *mais*.

³⁶ Monoftongizace – přeměna dvojhásky, diftongu v jednoduchou dlouhou hlásku.

³⁷ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa* . [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.53.

³⁸ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa* . [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.44.

4.1.9. Realizace implozivních souhlásek –s a –z

V evropské portugalštině se –s a –z na konci slabiky realizují jako palatální frikativy [ʃ] a [ʒ], přičemž neznělá hláska [ʃ] se vyslovuje na konci slova (*meninas, astros, atrás, três, uma vez*) nebo před neznělou souhláskou (*resto, faz frio*) a znělá hláska [ʒ] se vyslovuje před souhláskou znělou (*mesmo, atrás dele*).³⁹

Naopak v brazilské portugalštině se jako tupé⁴⁰ sykavky [ʃ] a [ʒ] vyslovují pouze v oblasti Rio de Janeiro a v některých pobřežních oblastech jako důsledek "poportugalštění" v době usídlení královské rodiny v Brazílii. Na většině brazilského území se –s a –z vyslovují jako sykavky ostré⁴¹, tedy jako [s] na konci slabiky nebo na konci slova a jako [z] před souhláskou znělou.⁴²

Příklady:

	evrop. portugalština	braz. portugalština
casca	['kɛʃkɛ]	['kaska]
freguês	[frɐ'gɛʃ]	[frɛ'ges]
abismo	[ɐ'bizmu]	[a'bizmu]

43

4.1.10. Realizace vícekmitové uvulární souhlásky –r

V portugalštině existovalo současně jednokmitové a vícekmitové –r, přičemž se tyto dvě souhlásky vyslovovaly jako apikální vibranty. Během

³⁹ Ibid., pág.46.

⁴⁰ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.XXXVII.

⁴¹ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.XXXVII.

⁴² CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18ª edição, pág.47.

⁴³ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.37.

19.století se objevuje uvulární výslovnost vícekmitového *-r*, která je typická pro Brazílii.⁴⁴

Cunha⁴⁵ rozlišuje vícekmitovou vibrantu *-r* jako *veláru*, což je nejčastější výslovnost v Portugalsku, Rio de Janeiru a v dalších oblastech Brazílie, *vícekmitovou alveolární vibrantu*, běžnou na většině území Portugalska a v Rio Grande do Sul, a vibrantu *vícekmitovou dorso-uvulární*, která se občas objevuje v Lisabonu a v hovorové portugálštině Rio de Janeira. Další realizace, *velarizovaná palatála*, známá také jako *-r caipira* (venkovské *r*), se objevuje na severu São Paula a na jihu Minas. Pro hovorovou portugálštinu je charakteristické jednokmitové *-r* v intervokalickém postavení (*caro*) a v postavení na konci slova (*andar*) a *uvulární vibranta -r* ve slovech jako *rua, carro*.

4.1.11. Realizace souhlásky *-r* na konci slova

V lidovém a hovorovém jazyce se objevuje tendence vynechávat nebo potlačovat *-r* na konci slov, avšak obecně existují v brazilské portugálštině tři možné realizace souhlásky *-r* v postavení na konci slova: jako jednoduché *-r* [r], jako neznělá frikativa [x] nebo *-r* není artikulováno. V evropské portugálštině se *-r* vždy realizuje jako jednokmitová vibranta [r].

Příklady:

	evropská portugalština	brazilská portugalština
falar	[fe'lar]	[fa'lar] / [fa'lax] / [fa'la]
calor	[ke'lor]	[ka'lor] / [ka'lox] / [ka'lo]

⁴⁴ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.66.

⁴⁵ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.46.

dever	[dɐ'ver]	[de'ver]/[de'vex] / [de've] ⁴⁶
-------	----------	--

4.1.12. Vokalizace souhlásky -l

Cunha vysvětluje, že v běžné výslovnosti evropské portugalštiny je souhláska *l* v postavení na konci slabiky velarizována a její artikulace se blíží [u] nebo [w]. Dále Cunha říká, že fonetická transkripce rozlišuje toto *l* od *l* v postavení na začátku slabiky artikulované jako [l] a velarizované souhlásky [ɫ].⁴⁷

V brazilské portugalštině, zejména v Rio de Janeiru, se souhláska *l* v postavení na konci slabiky nebo na úplném konci slova vokalizuje na [w]. například: *gol* ['gow], *soltar* [sow'tar], *sol* ['sow], *molde* ['mowdi].⁴⁸

Tímto způsobem zanikají rozdíly mezi přídavným jménem *mau* a příslovcem *mal* nebo mezi *alto* a *auto*.

Příklady:

	evropská portugalština	brazilská portugalština
alto	['aɫtu]	['awtu]
Brasil	[bre'ziɫ]	[bra'ziw]
faltar	[faɫ'tar]	[faw'tar]
mal	['maɫ]	['maw]
Portugal	[purtu'gaɫ]	[portu'gaw] 49

⁴⁶ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.37.

⁴⁷ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.46-47.

⁴⁸ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.49.

⁴⁹ JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005, str.36.

Teyssier⁵⁰ dodává, že v hovorovém jazyce došlo k vymizení souhlásky *l* v postavení na konci slova, například: *generá (general), mé (mel), coroné (coronel)*, atd. V postavení uvnitř slova se souhláska *l* mění na *r*, například: *quarqué (qualquer), arto (alto)*, atd. Tyto dva tvary jsou pouze vulgarismy a nenáleží do spisovného jazyka.

4.1.13. Výslovnost okluzivních souhlásek *-t* a *-d*

Okluzivní souhlásky *t* a *d* se před palatálními samohláskami *i* a *e* (například: *tia, dia, leite, noite, tarde*) palatalizují. Tato výslovnost je výhradně riodežanejrská a je neznámá jak na jihu, tak na severovýchodě Brazílie. Tyto hlásky se vyslovují jako [t'] a [d'] v oblasti Rio de Janeiro, São Paula a v některých dalších oblastech Brazílie, jako [tʃ] v oblasti Mato Grosso nebo jako [dʒ] v lidové portugalsčině Rio de Janeiro.

Příklady:

noite ['noj't'i] nebo ['noj'tʃi]

tio ['t'iju] nebo ['tʃiju]

dia ['d'ija] nebo ['dʒija]

ódio ['od'ju] nebo ['odʒju]

sede ['sed'i] nebo ['sedʒi]⁵¹

⁵⁰ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>, pág.89.

⁵¹ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.31.

Výslovnost [tʃ] je známá také v nářečích severního Portugalska, jedná se však o archaický jev, který se objevuje ve slovech *chave*, *achar* jako tomu bylo ve středověké portugalštině: [ʔʃavə], [ɑʔʃar].⁵²

4.1.14. Výslovnost souhlásek konstriktivních palatálních -ch a -j

V dialektu *caipira* se palatální souhlásky *ch* a *j* vyslovují jako afrikáty [tʃ] a [dʒ]. Tyto afrikáty existovaly již v archaické portugalštině a zatímco [dʒ] vymizelo, [tʃ] se na severu Portugalska dochovalo až dodnes.

Slova jako *chave*, *chapéu*, *checo*, atd. se vyslovují jako afrikáta [tʃ] v dialektu *caipira* a jako jednoduchá konstriktiva [ʃ] v Portugalsku a na většině území Brazílie a slova *janela*, *jaqueta*, *Jesus*, atd. se vyslovují jako [dʒ] v dialektu *caipira* a jako [ʒ] v Portugalsku a ve zbytku Brazílie.

4.1.15. Vokalická epenteze

V lidovém nářečí se objevuje jev zvaný vokalická epenteze, což je tendence eliminovat souhláskové skupiny ve slovech knižního původu (*advogado*, *admirar*, *ignorante*, *psicologia*, atd.) vložení samohlásky. Tato zvláštnost se však nestala normou běžného jazyka.

Příklady:

advogado: *adevogado*, *adivogado*

admirar: *adimirar*

ignorante: *iguinorante*

psicologia: *pissicologia*

⁵² TLÁSKAL, Jaromír, *Fonetika a fonologie evropské portugalštiny*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, str.66.

4.2. Morfologie a syntax

Další sférou, ve které se od sebe odlišují evropská a brazilská portugalsština, je morfologie a syntax. Stejně tak jako v oblasti fonetické, i v oblasti morfologické a syntaktické se rozlišuje mezi jevy, které náležejí do spisovného jazyka, a jevy, které jsou výhradně lidové.

4.2.1. Diminutiva a augmentativa

V portugalsčině, zejména v jazyce hovorovém, jsou zdobněliny jevem velmi běžným a spíše než označením stupně daného podstatného jména, jsou vyjádřením náklonnosti, emocí a ironie. V porovnání s evropskou portugalsčinou je používání zdobnělin Brazilci až nadměrné. Tvoří totiž diminutiva nejen z podstatných jmen, ale také z ostatních slovních druhů, například: *agora/agorinha*, *rápido/rapidinho*, *certo/certinho*, *irritado/irritadinho*, *igual/igualzinho*, atd.

V brazilské portugalsčině je pro tvoření diminutiv nejčastější příponou přípona –*inho*, přičemž přípony –*ito* a –*ita* jsou užívány jen výjimečně. Slova *narizinho*, *cãozinho*, *vozinha* jsou tedy spíše brazilská než slova *narizito*, *canito*, *vozita* stejně jako brazilské slovo *pinto*, *pintinho* oproti *pintainho* užívanému v Portugalsku.

Stejně tak hojně jako zdobněliny užívají Brazilci i slova významu zveličelého, tedy augmentativa, pro jejichž tvoření je v Brazílii nejčastější přípona –*ão*, například: *filho/filhão*, *casa/casarão*, *chapéu/chapelão*, *voz/vozeirão*, *obrigado/obrigadão*, *amigo/amigão*, *feliz/felizão*, *romântico/românticão*, atd.⁵³

4.2.2. Přípony

V brazilské portugalsčině je používání přípon odlišné než v portugalsčině evropské. Brazilci tvoří například obyvatelská jména pomocí přípony –*ista*: *paulista*, *sulista*, *nortista*, zatímco Portugalci říkají *nortinho* nebo *norteiro*. Samozřejmě ale existuje celá řada dalších přípon jako například přípona

⁵³ *Jornal gramatical 14*. [online]. Dostupné na:
<<http://www.teiportuguesa.com/manual/unidade14dinheiro/jgaumentativosdiminutivos...>>

–aco: *austríaco*, –ano: *açoriano*, –ão: *barrosão*, –aro: *brácaro*, –ejo: *alcoutenejo*, –eno: *nazareno*, –ense: *duriense*, ês: *lisboês*, –eta: *lisboeta*, –ino: *amarantino*, –io: *algarvio*, –oto: *minhoto*.⁵⁴

4.2.3. Substantiva

V evropské portugalským podstatná jména zakončená na –l tvoří množné číslo pomocí koncovky –eis: *réptil-répteis*, *projétil-projéteis*. Jinak je tomu v portugalským brazilské, která tvoří plurál pomocí koncovky –is: *réptil-réptis*, *projétil-projéteis*.⁵⁵

Dále se v brazilské portugalským v plurálu ve slovech *almoço*, *bolso*, *sogro* vyslovuje přízvučná samohláska –o jako zavřená [o], zatímco v evropské portugalským se tato samohláska vyslovuje jako otevřená [ɔ].

U podstatného jména mužského rodu *rapaz* dochází u obou jazykových variant k odlišnému tvoření ženského rodu. Zatímco v evropské portugalským je odvozené podstatné jméno ženského rodu *rapariga*, v brazilské portugalským se díky hanlivému významu, které toto slovo v některých oblastech získalo, používá slovo *moça*.⁵⁶

4.2.4. Užití nepřízvučných zájmen nepřímých třetí osoby

V hovorové brazilské portugalským zanikla nepřízvučná zájmena třetí osoby *o*, *a*, *os*, *as*, místo kterých se, vedle nulového předmětu přímého, užívá vazby s odpovídajícími podmětovými zájmeny (tzv. zájmeny akuzativními) *ele/ela* (pro označení osob, o nichž se mluví) a *lhe* (pro označení osob, s nimiž se mluví).

Příklady:

⁵⁴ ARRUDA, Lígia, *Gramática de Português para estrangeiros*, Porto Editora, 2004, pág.90-91.

⁵⁵ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.422.

⁵⁶ Ibid.

evropská portugalština	brazilská portugalština
as frases, tinha-as lido nos livros	as frases, ele tinha lido (-) nos livros
eu vi- <i>o</i> na rua	eu vi <i>ele</i> na rua
deixa- <i>a</i> comigo	deixa <i>ela</i> comigo
quero conhecê- <i>lo</i>	quero <i>lhe</i> conhecer ⁵⁷
Onde está o livro? Dê- <i>mo</i> .	Onde está o livro? Me dá <i>ele</i> .

Zatímco v brazilské portugalštině je užití podmětových zájmen běžné spíše pro spisovný jazyk v případě, že tato zájmena následují infinitiv a mění se tak na příslušné tvary *lo, la, los, las*, ve formálním psaném jazyce je užití těchto zájmen ve třetí osobě povinné v jakémkoli případě a obě dvě jazykové varianty portugalštiny se tak shodují.

4.2.5. Postavení nepřízvučných zájmen

Evropská portugalština se v postavení nepřízvučných zájmen značně odlišuje od portugalštiny brazilské, která má v tomto případě mnoho společných rysů se středověkou portugalštinou. Brazilská portugalština je jazyková varianta se silnou proklitickou tendencí, což znamená, že preferuje postavení zájmena před slovesem. Enklize, tedy postavení zájmena za slovesem, se užívá pouze ve formalitách a mezoklize, v evropské portugalštině možná v jednoduchém čase budoucím a v kondicionálu, se v brazilské portugalštině téměř neužívá, s výjimkou biblického vzorce v liturgických textech, který toto zájmené postavení upřednostňuje.

Evropská portugalština je naopak variantou spíše enklitickou, přičemž obvyklou výjimku tvoří věty záporné.

Normativní mluvnice nicméně předepisuje stejná pravidla v postavení nepřízvučných zájmen pro obě dvě varianty a to pravidla, která se přiklánějí k variantě evropské.

⁵⁷ MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6ª edição, pág.47.

Příklady:

Brazilská portugalština užívá proklizi:

evropská portugalština	brazilská portugalština
Diga-me uma coisa.	<i>Me diga</i> uma coisa.
Amo-te.	Eu <i>te</i> amo.
A menina levantou-se.	A menina <i>se</i> levantou.
Vou encontrá-lo.	Vou <i>o</i> encontrar.

Teyssier říká, že, pokud je v brazilské portugalštině zájmeno doplňkem infinitivu, gerundia nebo participia, připojuje se systematicky k těmto tvarům.⁵⁸

Příklady:

evropská portugalština	brazilská portugalština
Posso dizer-te./Posso-te dizer.	Posso <i>te</i> dizer.
Ia-se pouco a pouco afastando.	Ia <i>se</i> pouco a pouco afastando.
Não se tinha ainda afastado.	Não tinha <i>se</i> ainda afastado.

Enklize se v brazilské portugalštině užívá také ve větách podřadných, například: *a menina que feriu-se, percebeu que a nau afastava-se*. Tato forma v Portugalsku povolena není.

Tyto zvláštnosti jsou charakteristické pro všechny jazykové úrovně brazilské portugalštiny.

4.2.6. Užití zvrtných zájmen a trpného rodu syntetického⁵⁹

Na jihu a jihovýchodu Brazílie je tendence vypouštět zvrtná zájmena u některých sloves, například: *eu lembro* místo *eu me lembro* nebo *eu*

⁵⁸ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.69.

⁵⁹ Syntetický trpný rod – je tvořen pomocí přechodného slovesa (přímého nebo nepřímého) ve třetí osobě (jednotného nebo množného čísla) a zvrtným zájmenem "se", např.: *praticaram-se*.

deito místo *eu me deito*. Jedná se zejména o slovesa označující pohyb jako *levantar-se*, *sentar-se*, *mudar-se* nebo *deitar-se*, která v hovorové řeči zmíněných regionů nejsou považována za zvrtná. Také užití trpného rodu analytického⁶⁰ je běžnější v portugalským brazilské než v evropské, kde je naopak preferováno užití trpného rodu syntetického s částicí *-se*. Pro brazilskou variantu je tedy mnohem typičtější užití vazby *a partida foi disputada* než *a partida disputou-se* nebo *a partida se disputou*.

V brazilské portugalským jsou dále povoleny vazby: *a conferência se foi fazendo aborrecida*, *a conferência foi-se fazendo...*, *a conferência foi se fazendo...*, *a conferência foi fazendo-se...*, přičemž třetí tvar se nevčlenil do jazykové normy evropské portugalským.

4.2.7. Užití určitého členu před zájmenem přivlastňovacím

V evropské portugalským je užití určitého členu před zájmenem přivlastňovacím mnohem častější než v portugalským brazilské, kde se téměř nepoužívá.⁶¹

Příklady:

evropská portugalským	brazilská portugalským
Vou comprar <i>o meu</i> vestido.	Vou comprar <i>meu</i> vestido.
Eu não conheço <i>a tua</i> mulher.	Eu não conheço <i>tua</i> mulher. ⁶²

Výjimku tvoří v evropské portugalským jmenné skupiny vokativní a predikativní: *Meu querido. Este rapaz é meu irmão.*⁶³

⁶⁰ Analytický trpný rod – je tvořen pomocí pomocného slovesa (*ser* nebo *estar*) a participiem přechodného slovesa (přímého nebo nepřímého), např.: *foram praticadas*.

⁶¹ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.216.

⁶² MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6^a edição, pág.49.

⁶³ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.423.

4.2.8. Užití zájmen ukazovacích

V evropské portugalským existují tři tvary ukazovacích zájmen odpovídajících dané míře blízkosti mluvčího (*isto/isso/aquilo, este/esse/aquele*). V brazilské portugalským jsou dvojice *isto* a *isso* a *este* a *esse* často užívány bez jakéhokoli rozlišení. U tvarů *este* a *esse* došlo dokonce ke sloučení, přičemž pro rozlišení bývá ukazovací zájmeno doprovázeno příslovcem, které danou blízkost mluvčího označuje. Vazby *esse aqui/esse aí* nahrazují tvary *este/esse*.

4.2.9. Oslovení

Brazilská portugalským nerozlišuje zájmena *tu* a *você* na oslovení formální a neformální. Na většině brazilského území (s výjimkou Maranhão a Ria Grande do Sul, kde se stále užívá *tu* místo *você*) užití tvaru *você* nahradilo tvary *tu* a *vós* evropské portugalským. Zatímco v evropské portugalským se pro uctivé oslovení používá vlastního jména, funkce, titulu nebo míry příbuzenského vztahu, brazilská portugalským užívá tvary *o senhor, a senhora* a, v rámci nějaké odborné profesionální skupiny, funkce nebo titulu.⁶⁴

Příklady:

evropská portugalským	brazilská portugalským
Já te disse que <i>tu</i> não vais./Já lhe disse que <i>você</i> não vai.	Já te disse que <i>você</i> não vai.
A Antónia/o Sr.Dr./o Sr.Director/o tio/o meu amigo quer jantar?	<i>O senhora/ senhora</i> quer jantar? ⁶⁵

Přestože se zájmeno *você* pojí se slovesem ve třetí osobě jednotného čísla a zájmeno *tu* se slovesem ve druhé osobě jednotného čísla, Brazilci, nerozlišující mezi tvary formálními a neformálními, užívají sloveso ve třetí osobě jednotného

⁶⁴ MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6^a edição, pág.50.

⁶⁵ Ibid.

čísla pro obě dvě zájmena zároveň, např.: *Tu vai ver., Tu não quer ver as camisolas?, Você sabe?,* a často oba dva tvary míchají: *Você não sabe quanto te quero., Você e o teu irmão são muito parecidos.*

Ve školách, u přijímacích zkoušek na vysokou školu, u zkoušek a v konkurzech se nicméně vždy vyžaduje formální spisovná forma jazyka, která odpovídá jazykové normě evropské portugalským užívající osobní zájmeno *tu* se slovesem ve druhé osobě jednotného čísla a tvar *você* se slovesem ve třetí osobě jednotného čísla.

Oslovení *você* odpovídají zájmenům předmětovým *o, lo, no, lhe* a zájmenům přivlastňovacím *seu, sua, seus, suas*. V brazilské portugalským tak užití tvaru *você* činí dvojznačným zájmeno *seu*, které se může vztahovat stejně tak ke třetí osobě jako ke druhé. Pro vyjasnění této dvojznačnosti se zintenzivnilo používání staženého tvaru "*dele*". V neformální hovorové řeči se zájmeno *seu* užívá výhradně s druhou osobou.

Oproti jen velmi řídkému používání přímého zájmena *tu* v hovorové portugalským na většině brazilského území je jeho odpovídající nepřímé zájmeno *te* v brazilské portugalským naopak velmi rozšířené a to často v kombinaci se zájmenými a slovesnými tvary ve třetí osobě. Navzdory této převládající tendenci i mezi vzdělanými osobami je, stejně jako tvar *você*, užití *te* odmítáno normativními mluvnicemi v brazilských školách a není povoleno ve formálním psaném jazyce.

V neformální brazilské portugalským, i v regionech, které používají zájmeno *você*, se rozkazovací slovesný způsob shoduje se zájmenem *tu*: *Anda!* místo *Ande!*, avšak *Não anda!* místo *Não andes!*. Je zajímavé si povšimnout, že u sloves *ser* a *estar* Brazilci nikdy nepoužívají tvary druhé osoby jednotného čísla rozkazovacího způsobu *sê* a *está*. Tyto mohou být nahrazovány tvary třetí osoby jednotného čísla *seja* a *esteja*.

Přivlastňovací zájmeno *teu* se v brazilské portugalským také příležitostně obrací ke druhé osobě jednotného čísla, přestože je méně obvyklé než nepřímé zájmeno

te. Kombinace hovorové brazilské portugalsčiny *você/te/teu* se svou povahou podobá kombinaci *você/s/vosso*, kterou často nacházíme v hovorové portugalsčině evropské.

Užití tvaru *tu* je velmi rozšířené v brazilských regionech na severu, severovýchodě (s výjimkou států Bahia a Sergipe), jihu (s výjimkou Paraná) a v Rio de Janeiro a s výjimkou tvarů, ve kterých je přízvučná poslední slabika: *tu 'tás*, je často spojováno se třetí osobou jednotného čísla: *tu fala, tu foi, tu é*. V některých regionech na jihu Brazílie (jih, jihozápad a západ Paraná, Rio Grande do Sul a Santa Catarina) a na severu (Pará) se *tu* ve spisovném tvaru (tedy spojované se druhou osobou jednotného čísla) používá dokonce mnohem více než *você*.

Na některých místech severních a jižních regionů a částečně celého severovýchodu (mimo stát Bahia) je běžnější oslovení *tu* a hojněji se také užívají předmětová osobní zájmena, např.: *para ti* ve stejném významu jako *para você*.

V části severního brazilského regionu (zejména ve státě Santa Catarina) a regionu na severovýchodě se osobní zájmeno *tu* často časuje tím způsobem, jako by bylo zdánlivě ve stejném tvaru užívaném ve třetí osobě konjunktivu imperfekta, ale vztahující se k minulému času jednoduchému oznamovacího způsobu, např.: *Tu fizesse isso?, Tu comesse no bar ontem?*. Ve skutečnosti je tato forma vlastně staženým tvarem druhé osoby minulého času jednoduchého oznamovacího způsobu: *fizeste* → *fizes'e*, *comeste* → *comes'e*, ve kterém písmeno "t" vymizí, ale nepozmění se tak zvuk předcházejícího "s".

Užití osobních zájmen a formy oslovení			
1.os. jed.č.	Eu	falo	
2.os. jed.č.	Tu	falas	Brazílie: neformální v některých regionech, v ostatních omezené pouze na bohoslužby nebo jako historický archaismus
			Portugalsko: neformální
3.os. jed.č.	Ele/Ela	fala	Você v Brazílii: neformální a poloformální (např. při oslovování neznámého člověka; objevuje se také ve tvarech <i>cê</i> a <i>ocê</i> , také v situacích poloformálních
	Você/O senhor/A senhora/A gente		

1.os. mn.č.	Nós	falamos	
2.os. mn.č.	Vós	falais	Brazílie: užívá se pouze při formalitách, bohoslužbách nebo jako historický archaismus
			Portugalsko: užívá se (málo) v severních dialektech a v galicijštině a to také, stejně jako v Brazílii, velmi formálně
3.os. mn.č.	Eles/Elas	falam	Vocês: užívá se jako množné číslo tvaru "você" i tvaru "tu" v celém zeměpisném prostoru portugalského jazyka
	Vocês/Os senhores/As senhoras		Os senhores/As senhoras: je vždy formální

Když zájmeno *você*, v neformálních situacích, nahradilo v brazilské portugalštině zájmeno *tu*, začalo se používat mnohem častěji než dříve. To urychlilo historický proces redukce (z původního *vossa mercê*) a vznikly tak tvary *ocê* a *cê*. V Portugalsku, kde tvar *você* i nadále koexistoval spolu s *tu*, bylo toto zájmeno používáno mnohem méně než v Brazílii, což vysvětluje, proč zde k dané redukci nedošlo. K tomu ostatně přispěl i fakt, že *você* se v Portugalsku užívá ve více formálních situacích. Tvar *ocê* je zaznamenán na Kapverdských ostrovech, zatímco *cê* se používá výhradně v brazilské portugalštině.

Přestože *ocê* a *cê* nejsou tvary jazykové normy a nejsou přijímány v psaném jazyce, jsou běžně užívány i vzdělanými mluvčími. Speciálně tvar *cê* je velmi rozšířen v televizi, zejména v brazilských telenovelách.

4.2.10. Slovesa

V lidovém jazyce brazilské portugalštiny došlo díky černošskému vlivu ke zjednodušení slovesa, přičemž se mnohdy odlišuje jen mezi první osobou a ostatními. Takto, například, přítomný čas oznamovacího způsobu: *eu ama, tu ama, ele ama, nós ama* nebo *amamo, ocês, ele* nebo *eis ama* místo *eu amo, tu amas, ele ama, nós amamos, vós amais, eles amam*; imperfektum oznamovacího způsobu: *eu vivia, tu vivia, ele vivia, nós vivia, ocês* nebo *eles vivia* místo *eu vivia, tu*

vivias, ele vivia, nós vivíamos, vós vivíeis, eles viviam; jednoduchý čas minulý: eu parti, tu partiu, ele partiu, nós partiu nebo partimo, ocês nebo eles partiu, partirum, partiro místo eu parti, tu partiste, ele partiu, nós partimos, vós partistes, eles partiram.

Co se týká slovesných časů, lidový jazyk nahrazuje předminulý čas jednoduchý jednoduchým nebo složeným časem minulým, namísto kondicionálu užívá imperfektum a v mnohých případech namísto přítomného času oznamovacího způsobu užívá budoucí čas nebo přítomného času konjunktivu. Dále brazilská portugalská nepoužívá infinitiv, s výjimkou infinitivu neosobního, a jako rozkazovací způsob, jak kladný, tak záporný, používá jediný tvar přítomného času oznamovacího způsobu: *Faiz isso pra mim! Num faiz isso!*⁶⁶

4.2.11. Slovesa 1.slovesné třídy zakončená na *-iar*

Většina sloves zakončených na *-iar* jsou slovesa pravidelná jak v Portugalsku, tak v Brazílii, avšak existuje skupina pěti sloves s infinitivem končícím na *-iar* (*anciar, incendiar, mediar, odiar, remediar*), která mění samohlásku *-i* na *-ei* a to ve tvarech, v nichž přízvučná slabika připadá na kořen slova. Kromě těchto sloves se v brazilském lidovém jazyce a v evropské portugalské objevují ještě slovesa zakončená na *-iar* (*agenciar, comerciar, negociar, obsequiar*, atd)⁶⁷, která nerespektují gramatickou normu a časují se podle výše zmíněných pěti sloves, například: *agenceio, agenceias, agenceia, agenceiamos, agenceiais, agenceiam*.

Další zvláštnost vykazuje sloveso *mobilhar*, které v brazilské portugalské dává přízvuk na slabiku *bí* a to ve tvarech, v nichž přízvučná slabika připadá na kořen slova: *mobílio, mobílias, mobília, mobíliam*, atd. Cunha dodává, že toto sloveso je možné psát také jako *mobilhar*, což je gramatická varianta přijatá Oficiálním

⁶⁶ CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág.133.

⁶⁷ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18ª edição, pág.422.

slovníkem, která lépe reprodukuje svou správnou výslovnost. Dále upozorňuje, že v Portugalsku je nejčastějším tvarem sloveso *mobilar*, časované pravidelně.⁶⁸

4.2.12. Sloveso *chamar*

Charakteristickým rysem brazilské syntaxe je tvoření vazeb se slovesem *chamar* (ve významu *qualificar* nebo *apelidar*), předmětem přímým a doplňkovým a předložkou *de*, například: *O povo chamava-o de maluco*. V Portugalsku se v tomto případě předložka *de* neužívá: *O povo chamava-o maluco*.⁶⁹

Tato anomálie, existující dnes pouze v lidové brazilské portugalsčině, se nicméně objevovala i ve starém portugalském jazyce, což je patrné například v díle Gila Vicenta: *Que te chama de ratinha*.

4.2.13. Sloveso *dizer*

Také sloveso *dizer* se v brazilské portugalsčině užívá odlišným způsobem, než je obvyklé v portugalsčině evropské, a to často samostatně bez předložky: *Vou dizê papai*. místo *Vou dizer a papai*.⁷⁰

4.2.14. Užití slovesa *ter* a *haver* ve významu *existir*

Evropská a brazilská portugalsčina užívá odlišně slovesa *ter* a *haver* pro vyjádření významu *existir*. V hovorovém jazyce brazilské portugalsčiny je běžné užití slovesa *ter* jako slovesa neosobního, jako k tomu dochází i v afrických zemích, kde je portugalsčina oficiálním jazykem.⁷¹

Příklady:

evropská portugalsčina	brazilská portugalsčina
------------------------	-------------------------

⁶⁸ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.422.

⁶⁹ Ibid.,pág.518.

⁷⁰ CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág.133.

⁷¹ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.422.

<i>Há</i> fogo naquela casa.	<i>Tem</i> fogo naquela casa.
No baile <i>havia</i> muitos homens bonitos.	No baile <i>tinha</i> muitos homens bonitos. ⁷²

4.2.15. Vazby vyjadřující časovou vzdálenost

Odlišné použití sloves se v evropské a brazilské portugálštině objevuje i ve vazbách vyjadřujících časovou vzdálenost. Zatímco evropská portugálština užívá sloveso *haver*, brazilská portugálština užívá slovesa *fazer* a *ter*.

73

Příklady:

evropská portugálština	brazilská portugálština
Ele está em Paris <i>há</i> três anos.	Ele está em Paris <i>faz</i> três anos.
Ele licenciou-se <i>há</i> dois meses.	Ele se licenciou <i>tem</i> dois meses. ⁷⁴

Kromě této odlišnosti na úrovni lexikální je zaznamenána také odlišnost lexikálně-sémantická, neboť brazilská portugálština používá struktury, které v portugálštině evropské neexistují.⁷⁵

Příklady:

evropská portugálština	brazilská portugálština
Ele casou e <i>dois</i> anos <i>depois</i> teve logo um filho.	Ele casou. <i>Não levou dois anos</i> e teve um filho.
O Paulo parte para Roma <i>dentro de</i> quinze dias.	O Paulo parte para Roma <i>em</i> quinze dias. ⁷⁶

⁷² MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6^a edição, pág.49.

⁷³ Ibid., pág.48.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

4.2.16. Vazby s gerundiem

Jedním z konzervativních rysů brazilské portugalským je převažující vazba *estar + gerúndio* namísto vazby *estar + a + infinitivo*, která naopak převládá v portugalským evropské. V nářečních variantách na sever od řeky Tejo bylo opisné gerundium kombinované se slovesy *estar* a *andar* (označující trvalý děj nebo opakovaný pohyb) nahrazeno slovesným infinitivem následujícím po předložce *a*: *estou a fazer* místo *estou fazendo*). V Brazílii tento jev existuje také, je však méně častý a v gramatických souvislostech má mnohem menší uplatnění. Kromě Azorských ostrovů a Madeiry je gerundium užíváno také lidovými vrstvami na jihu Portugalska, v Algarve a v Alentejo. Jak v Brazílii tak v Portugalsku jsou nicméně považovány za gramaticky správné obě dvě tyto možnosti.

Příklady:

evropská portugalským	brazilská portugalským
Estava <i>a brincar</i> .	Estava <i>brincando</i> .
Vinha <i>correr</i> .	Vinha <i>correndo</i> .
Estava <i>a namorar</i> .	Estava <i>namorando</i> .
Passou um ano <i>a ouvir</i> .	Passou um ano <i>ouvindo</i> .
Você vê duas crianças <i>a brincar</i> .	Você vê duas crianças <i>brincando</i> . ⁷⁷

4.2.17. Rozdělení slovesného způsobu v evropské a brazilské portugalským

Některé přísudkové vazby jako *(ser)bom*, *(ser) natural* vyžadují užití oznamovacího způsobu v brazilské portugalským a konjunktivu v portugalským evropské. Naopak ve slovesných vazbách se slovesy jako *supor*, *imaginar* může brazilská portugalským užít konjunktiv a evropská portugalským indikativ.⁷⁸

Příklady:

⁷⁷ MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6^a edição, pág.48.

⁷⁸ Ibid., pág.49.

evropská portugalština	brazilská portugalština
É pena que ele não <i>tenha</i> <i>chegado</i> a tempo.	Pena que ele não <i>chegou</i> a tempo.
É bom que já <i>dure</i> há dois anos.	Bom que já <i>está durando</i> há dois anos.
Imaginemos que hoje <i>é</i> domingo.	Imaginemos que hoje <i>seja</i> domingo. ⁷⁹

4.2.18. Tvrzení a popření

Neformální hovorová portugalština jen zřídka používá příslovce *sim*.

Namísto tohoto adverbia zpravidla stojí sloveso užití v otázce, například:

- *Cê foi na prefeitura?*
- *Fui.*

Za účelem důrazu je na konec otázky obvykle kladen slovesný tvar *não é* (nebo jeho zkrácený tvar *né*), a proto je běžné na otázky tohoto typu odpovídat jednoduše "*É*". V brazilské portugalštině vypovídá tento fakt o tendenci neodpovídat na otázku doslovnou, ale na to, co chce mluvčí danou otázkou zjistit. Avšak to nevypovídá o tom, že by neexistovala hypotéza odpovědi "*Sim, fui.*"

V Brazílii je běžné klást dvojí zápor *não* na začátek a na konec věty jako: "*Não é, não*". V některých regionech se první nepřívzvučný zápor *não* vyslovuje jako [nũ]. Je také běžné, že se první zápor *não* vypouští, což vede k obrácenému pořadí slov, než jaké v záporných větách převládá v Portugalsku, například: "*Vou, não*".

4.2.19. Užití *é que* v dílčích otázkách⁸⁰

V brazilské portugalštině je volitelné použití vazby *é que* v otázkách bez převráceného postavení podmětu/slovesa: *Onde o Pedro mora? Onde é que o Pedro mora?* V evropské portugalštině je užití vazby *é que* povinné ve větách bez převráceného postavení podmětu a slovesa a volitelné ve větách

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Dílčí otázka – věta, na kterou není možné odpovědět ano nebo ne.

s opačným postavením podmětu/slovesa: *Onde (é que) está o Pedro? Onde é que o Pedro mora?*⁸¹

4.2.20. Užití *cadê* namísto *que é de* v otázkách

Brazilci říkají *cadê* namísto *que é de* v otázkách jako: *Cadê o chapéu?* místo *Onde está o chapéu?*⁸²

4.2.21. Užití *em* namísto *a*

V hovorové brazilské portugalsčině se užívá předložka *em* namísto předložky *a*, například: *está na janela* místo *está à janela*, jako říkají Portugalci, *já chegou no Brasil* místo *ao Brasil* a také *vou na cidade* místo *vou à cidade*.⁸³

4.2.22. Užití *mais* namísto *já*

Brazilci používají příslovce *mais* namísto příslovce *já* v záporných větách jako *não chove mais*, zatímco Portugalci říkají *já não chove*.⁸⁴ Příslovce *mais* má svou funkci v záporných otázkách i v portugalsčině evropské, avšak ve významu *nunca mais*, například: *Ele fechou os olhos para não os abrir mais* nebo *para não os abrir nunca mais*.

4.2.23. Užití rozdělovacího znaménka

V Portugalsku se rozdělovací znaménko užívá v jednoslabičných tvarech slovesa *haver* s předložkou *de*: *hei-de, hás-de, há-de, hã-de*, zatímco v Brazílii se v tomto případě rozdělovací znaménko ne užívá: *hei de, hás de, há de, hã de*.

⁸¹ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.424.

⁸² TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>> , pág.71.

⁸³ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>> , pág.69.

⁸⁴ CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág.133.

Podle Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 se v těchto případech rozdělovací znaménko již neuzívá ani v evropské portugalským.⁸⁵

4.2.24. Užití rozlučnku

Rozlučnk slouží k označení výslovnosti u slabik *gue*, *gui*, *que* a *qui*. V Portugalsku byl rozlučnk zrušen Dohodou o pravopisu z roku 1945 a zůstal zachován pouze u slov cizího původu, například: *müllerano*, *hübneriano*. V Brazílii se používal i nadále, nicméně podle Dohody o pravopisu z roku 1990 by měl být zrušen i v portugalským brazilské.

Jediný článek Dekretu o pravopisu prohlašuje, že v přechodném období mezi 1.lednem 2009 a 31.prosincem 2012 budou v platnosti obě normy (tedy norma, která je platná aktuálně a norma ustanovená podle Dohody) a obě budou akceptovány jako gramaticky správné jak ve školních prověrkách, u přijímacích zkoušek a ve veřejných konkurzech, tak v písemném projevu obecně.⁸⁶

Až od 1.ledna 2013 rozlučnk vymizí úplně.

Příklady:

evropská portugalským	brazilská portugalským
aguentar	agüentar
arguição	argüição
eloquente	eloqüente
tranquilo	tranqüilo ⁸⁷

4.2.25. Další malé odlišnosti

Brazilci píší *conosco* místo *connosco*, říkají *tudo o mundo* namísto *toda a gente*, používají tvary *quatorze*, *dezesseis*, *dezesete*, *dezenove* namísto *catorze*,

⁸⁵ *Acordo ortográfico da língua portuguesa*. [online] . [cit.2013-01-17]. Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>

⁸⁶ *Minuta de decreto*. [online]. Dostupné na: <http://portal.mec.gov.br/arquivos/pdf/decreto_ortografico.pdf>

⁸⁷ CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 2005, 18^a edição, pág.73.

*dezasseis, dezassete, dezanove*⁸⁸, přičestí minulé od slovesa *aceitar* není *aceito* ale *aceite*. Spojení *pois não* užívají Brazilci v kladném slova smyslu, například: *Pode me explicar esta palavra? – Pois não*. Pro vyjádření přání, prosby nebo domněnky volí Portugalci sloveso v imperfektu oznamovacího způsobu: *gostava de dizer*, zatímco Brazilci upřednostňují tvar slovesa v podmiňovacím způsobu: *gostaria de dizer*.⁸⁹ V opisných vazbách slovesných *ter + de + infinitivo* užívají Brazilci spíše předložku *que*: *tive que fazer* místo *tive de fazer*. Slovesný způsob vyjadřující děj, který mluvčí považuje za nejistý, pravděpodobný nebo pochybný, Brazilci neoznačují jako *conjuntivo*, ale jako *subjuntivo*.

4.2.26. Odlišnosti v lidovém jazyce

Existuje mnoho specifických rysů v lidovém brazilském jazyce, záleží jen na regionech a na příslušných dialektech. Mezi rysy považované za vulgární a nezačleněné do jazykové normy patří také užití zájmen *ele(s)* a *ela(s)* namísto *o(s)* a *a(s)* ve větách typu *vejo ele, não ajudo ela*, jak již bylo řečeno dříve, nebo zánik souhlásky *-s* jako znaku množného čísla u slovních spojení jako: *as menina, meus colega, estes carro, mil problema*, atd.⁹⁰

Podle Casteleira je v brazilské portugálštině velmi častým jevem užití osobních zájmen předmětových nepřímých jako podmětu slovesa v infinitivu: *Isto não é o trabalho para mim fazer*.⁹¹ Tento jev ovšem není gramatický správný. V evropské portugálštině se užívá osobního zájmena podmětového namísto osobního zájmena předmětového přímého: *Isto não é trabalho para eu fazer*.⁹²

⁸⁸ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>> , pág.69.

⁸⁹ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.424.

⁹⁰ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na: <<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.70.

⁹¹ CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988, pág.423.

⁹² Ibid.

Teyssier dodává příklad: *é para mim comer*, zatímco správný tvar by byl: *é para eu comer*.⁹³

Dalším jevem, který je častý v lidovém jazyce brazilské portugalským, zejména v nářečí *caipira*, je zesílené gerundium: *falá-falano* místo *falando*, *corrê-correno* místo *correndo*.⁹⁴

V lidové brazilské portugalským dochází často také k odlišnému postavení příslovce *muito*: *chuva muita* namísto *muita chuva*, hojný je také výskyt zdvojených deminutivních přípon: *pequeninozinho*, *bocadinhozinho*, a zaznamenány jsou také větné konstrukce, v nichž vztažné zájmeno nenásleduje po předložce, která mu náleží, ale tato je umístěna až na konec věty: *As meninas qui eu fui cu elas*. namísto *As meninas com quem eu fui.*, *Esti é o homem qui o carro matou o filho dele*. namísto *Este é o homem cujo filho o carro matou*.⁹⁵

4.3. Slovní zásoba

Již na počátku 19.století se započalo studium lexika, které mělo ukázat rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalským, přičemž tyto rozdíly vycházejí zejména z odlišného historického jazykového vývoje. V Brazílii tak existují mnohá běžně užívaná slova, která jsou v Portugalsku neznámá a naopak. Kromě toho existují také slova známá jako *falsos amigos*, tedy slova používaná jak v Portugalsku, tak v Brazílii, ale s odlišným významem, tj. i když existují v obou variantách stejné ekvivalenty, každá z variant dává přednost jinému slovu. V evropské portugalským se například pro příjmení užívá označení *apelido*, které v brazilské portugalským znamená totéž co *alcunha* (přezdívka) a je tedy nahrazeno termínem *sobrenome*. V evropské portugalským by zase nebylo obvyklé např. užití spojení *uma porção do litoral* (v tomto případě by se užilo spíše *uma parte* nebo *um trecho do litoral*). Rovněž slovo *traje* má v obou variantách

⁹³ TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na:

<<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>, pág.70.

⁹⁴ CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág.133.

⁹⁵ CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971, pág.133-134.

poněkud rozdílné užití: v obou může znamenat kroj, ale v evropské portugalsčině je v různých spojeních nahrazeno *fato*, např.: v PB *o traje de banho* × v PE *o fato de banho*. Dále například namísto *o navio, a nau* (lod') častějšího v Brazílii užívá evropská portugalsčina nejběžněji *o barco*.

V některých případech se však slova v obou variantách liší jen málo. Takto například *sport* se v brazilské portugalsčině řekne *o esporte*, zatímco v evropské portugalsčině *o desporto*. Podobně slovo *záznam* je v brazilské portugalsčině *o registro*, zatímco v portugalsčině evropské *o registo*.⁹⁶

V brazilské portugalsčině existují také takzvané *brasileirismus* nebo *tupinismus*, tedy slova, která pocházejí z indiánského jazyka tupi nebo která byla těmito slovy ovlivněna. Zde je zajímavé, že kromě slov (viz kapitola 3.1.1.) sem náleží i řada přípon pocházejících přímo z jazyka tupi, které spíše než jako sufixy fungují jako přídavná jména, např.: *-açu* (grande), *-guaçu* (grande), *-mirim* (pequeno) ve slovech *arapaçu* (pták s velkým zobákem), *babaçu* (velká palma), *mandiguaçu* (velká ryba), *abati-mirim* (drobná rýže), *mesa-mirim* (malý stůl). Existují nicméně ale i opravdové přípony jako: *-rana* (podobný) a *-oara* (funkce obyvatelského jména) ve slovech *bibirana* (rostlina určitého druhu), *brancarana* (světlá mulatka), *paroara* (původem z Pará) nebo *marajoara* (původem z Ilha do Marajó, Pará).

V brazilské portugalsčině dále existují také takzvané *amerindinismos*, tedy slova ovlivněná dalšími indiánskými jazyky, kterými se při příchodu Portugalců v Brazílii mluvilo a se kterými se tak dostali do kontaktu. Domorodce nepocházející z jiných indiánských kmenů než z kmene tupi nazývali jezuitští misionáři *tapuias*.

Jak jsme již zmínili (viz kapitola 3.1.2.), další specifičností brazilské portugalsčiny jsou tzv. „*afrikanizmy*“, tedy slova afrického původu přivezená prostřednictvím trhu s černými otroky v průběhu 16.-19.století.

Jako poslední je potřeba zmínit „*neologizmy*“, tedy slova nová, mající odlišný vývoj jak v Brazílii, tak v Portugalsku. Jedná se především o slova

⁹⁶ HAVLÍKOVÁ, Marie, PINHEIRO ALVES, Carlos Manuel, *Portugalsčina pro samouky*, Praha: LEDA, 2003, str.469.

pocházející z technické terminologie 19. a 20.století, která v evropské a brazilské portugalštině získala odlišné pojmenování. Například slovo *concreto* znamená v brazilské portugalštině totéž co *betão* v portugalštině evropské, přičemž první výraz pochází z angličtiny a druhý z francouzštiny.

Některé příklady lexikálních odlišností:

brazilská portugalština	evropská portugalština	český překlad
abridor de latas	abre-latas	otvírák na konzervy, otvírač lahví
aeromoça, comissária de bordo	hospedeira	letuška, stevardka
AIDS	SIDA (Síndrome de Imuno-Deficiência Adquirida)	AIDS
alho-poró	alho-porro	pórek
amerissagem	amaragem	přistání na moři
arquivo (de computador)	ficheiro	složka
aterrissar	aterrar	přistát (o letadle)
bacana	bonito(a), interessante, giro(a)	bezva, fajn, pěkný, prima, skvělý; chutný
banheiro, toaleta, toilettes, lavabo, sanitário	casa de banho, quarto de banho, lavabos, sanitários, w.c.	koupelna se záchodem, toaleta, záchod
bonde	eléctrico	tramvaj
brócolis	brócolos	brokolice
cachaça	aguardente	kořalka
cadê	onde	kde
calção	calção de banho	plavky (pánské)

calcinhas	cuecas femininas	dámské kalhotky
calorão	calor forte	vedro
caminhão ou camião (linguagem oral)	camião	kamion, nákladní auto
caminhonete, van, perua	camioneta	autobus, mikrobus; dodávkové auto; lehké nákladní auto
camiseta	t-shirt	tílko
canadense	canadiano	Kanaďan; kanadský
câncer	cancro	rakovina
capeta	diabo	d'ábel
cara-de-pau	sem-vergonha	nestoudník
cardápio	ementa, lista	jídelní lístek
carona (v některých oblastech boléia)	boleia	autostop, svezení (stopem)
carro conversível	carro descapotável	kabriolet
carteira de identidade ou Registro Geral/RG	bilhete de identidade/BI/cartão do cidadão	občanský průkaz
carteira de motorista, carta/carteira de habilitação, carta	carta de condução	řidičský průkaz
casca-grossa	mal-educado	grobiánský, nevychovaný
chaveiro	porta-chaves, chaveiro	kroužek na klíče
chiclete, goma de mascar	pastilha elástica	žvýkačka
cílio, celha, pestanda	pestanda	řasa

concreto	betão	beton
descarga	autoclismo	splachovací zařízení
diretor (de cinema)	realizador	filmový režisér
dublagem	dobragem	dabing, dabování
encrenca	situação difícil	šlamastyka
escanteio	pontapé de canto	rohový kop
esparadrapo, bandeide (band-aid)	penso, penso-rápido	náplast
estação de trem	gare, estação	nádraží, stanice
estrada de ferro, ferrovia	caminho de ferro, ferrovia	železnice
favela	bairro de lata	nouzová kolonie domů, nuzná obydlí
fila de pessoas	fila ou bicha	řada (lidí), fronta, zástup
fores de ouvido	auscultadores, auriculares, fones	sluchátka
freio, breque	freio, travão	brzda
garçon	empregado da mesa	číšník
garçonete	empregada da mesa	číšnice
geladeira	frigorífico	chladnička, lednice; mrazírna
gol	golo	branka, gól
grana	dinheiro, massa, bago, taco	prachy, peníze
grama, capim	relva	trávník
grampeador	agrafador	sešívačka
guri	garoto/rapaz, moço/miúdo, menino/puto, chavalo	kluk, chlapec
Irã	Irão	Írán
islã	islão	islám
israelense, israelita	israelita	Izraelita, Žid;

		židovský, izraelský
jeans	ganga	džínsy
legal	bestial, fabuloso(a), porreiro(o), fixe	prima, božský, pohádkový, fantastický, skvělý
lerdeza	preguiça	lenost
maiô	fato de banho	plavky (dámské, jednodílné)
mamadeira	biberão	kojenecká láhev
misto quente	tosta mista	toast se sýrem a šunkou
moça	rapariga	dívka
moleque	garoto/rapaz, moço/miúdo, menino, puto	kluk, chlapec, mládenec, hoch
metrô	metro, metropolitano	metro
Moscou	Moscovo	Moskva
nadica	nada de nada	nic (vůbec nic)
ônibus	autocarro	autokar, autobus
ônibus espacial, nave espacial, espaçonave, astronave	vaivém, veículo espacial recuperável	raketoplán
papo	conversa, cavaqueira, paleio	hovor, rozhovor, potlach, klábosení, tlachání
pegar (transporte)	apanhar	chytit, dostihnout
polonês, polaco	polaco	Polák, polština; polský
privada	retrete, sanita	záchod,

sanitária, vaso sanitário, privada		klozet
rapaziada	juventude	mládež, mládí
roça	campo	venkov
rodovia	auto-estrada	dálnice
salão, camponês	capiau	venkovan
salva-vidas, guarda-vidas	salva-vidas, nadador-salvador	plavčík
secretária eletrônica	atendedor de chamadas	záznamník
selva	floresta virgem, tropical	prales
som	música	hudba
sorvete	gelado	zmrzlina
sunga, calção de banho	calções de banho, calção de banho	plavky (pánské)
sururu	confusão	zmatek
sutiã, soutien, soutien-gorge	sutiã, soutien	podprsenka
tcheco, checo	checo	Čech, čeština; český
tela	ecrã	obrazovka
telefone celular (ou simplesmente celular), aparelho de telefonia celular	telemóvel	mobilní telefon
terno	fato	oblek
térreo	rés-do-chão	přízemí
time, equipe	equipa, equipe	dužstvo
tiro de meta	pontapé de baliza	výkop z branky
torcida	claque	fanoušci
trambique	vigarice	podfuk
trem, composição ferroviária	comboio	vlak
vexado	irritado	podrážděný

Vietnã	Vietname	Vietnam
xambregado	embriagado	nality, opilý
xerocopiar	fotocopiar	xeroxovat
zíper	fecho-éclair	zip
Zorra, banguņa	desordem	nepořádek
zunzum	boato	klep, drb
zureta	maluco	blázen, cvok

ZÁVĚR

Jak již bylo řečeno v úvodu, cílem této práce bylo studovat jazykové rozdíly mezi evropskou a brazilskou portugalským a měla by tedy přinášet přehledný souhrn těchto odlišností mezi oběma jazykovými variantami. Srovnali jsme odlišnosti v oblasti fonetiky a fonologie, kde je jazykový rozdíl největší, avšak lze ho popsat pouze na základě výslovnosti, která je všeobecně používána, protože ani u jedné z variant není stanovena jediná správná výslovnostní norma. Dále jsme pokračovali popisem jazykových rozdílů v oblasti morfologie a syntaxe, kde jsme rozlišovali mezi jevy náležejícími do spisovného jazyka a jevy, které jsou výhradně lidové. Na závěr jsme analyzovali část lexikální a našli jsme mnoho slov užívaných v Brazílii a neznámých v Portugalsku nebo také slova používaná v obou dvou zemích, avšak s odlišným významem.

Na základě našeho pozorování jsme zjistili, že obě jazykové varianty portugalského jazyka se spolu se zavedením Dohody o pravopisu portugalského jazyka z roku 1990 stávají jedna druhé čím dál více podobné.

POUŽITÁ LITERATURA

- ARRUDA, Lígia, *Gramática de Português para estrangeiros*, Porto Editorial, 2004.
- BINKOVÁ, Simona, *Stručná historie států Portugalsko*, Praha: Nakladatelství Libri, 2004.
- CARDEIRA, Esperança, *O Essencial sobre a História do Português*, Lisboa: Editorial Caminho, 2006.
- CASTELEIRO, João Malaca, MEIRA, Américo, PASCOAL, José, *Nível limiar: para o ensino, aprendizagem do português como língua segunda*, Strasbourg: Conselho da Europa, 1988.
- CUESTA, Pilar Vázquez, MENDES DA LUZ, Maria Albertina, *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa: Edições 70, 1971.
- CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, *Nova gramática do português contemporâneo*, Lisboa: João Sá da Costa, 1982, 18ª edição.
- HAVLÍKOVÁ, Marie, PINHEIRO ALVES, Carlos Manuel, *Portugalština pro samouky*, Praha: LEDA, 2003.
- JINDROVÁ, Jaroslava, PASIENKA, Antonín, *Portugalsko-český slovník*, Praha: LEDA, 2005.
- KLÍMA, Jan, *Stručná historie států Brazílie*, Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

- MATEUS, Marie Helena Mira, BRITO, Ana Maria, DUARTE, Inês, FARIA, Isabel Hub e FROTA, Sónia, MATOS, Gabriela, OLIVEIRA, Fátima, VIGÁRIO, Marina, VILLAVA, Alina, *Gramática da língua portuguesa*, Lisboa: Editorial Caminho, 2003, 6^aedição.
- TLÁSKAL, Jaromír, *Fonetika a fonologie evropské portugalštiny*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

INTERNETOVÉ STRÁNKY

- *Acordo ortográfico da lingua portuguesa*. [online] . [cit.2012-11-18]. Pg.15.
Dostupné na: <<http://www.priberam.pt/docs/AcOrtog90.pdf>>
- BARROSO, António, "Dei a volta por cima"-Fábio Coentrão em entrevista.A
bola[online].[cit.2013-01-17].Dostupné
na:<<http://www.prensamundo.com/ver.php?url=http://www.abola.pt>>
- *Brazilská portugalským*. [online]. [cit.2012-09-22]. Dostupné na:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Brazilsk%C3%A1_portugal%C5%A1tina>
- CÂNDIDO, Vítor, "Temos uma boa equipa"-Matias Fernandez.A
bola[online].[cit.2013-01-17].Dostupné
na:<<http://www.prensamundo.com/ver.php?url=http://www.abola.pt>>
- DEBOWIAK, Przemysław, *Nota sobre os dialectos de Portugal*. [online].
[cit.2012-08-28]. Dostupné na:
<<http://www.wuj.pl/UserFiles/File/Romanica%20Cracoviensia%202008/3-RC-8-Debowiak.pdf>>
- *Diferença entre variante dialectal, dialecto e língua* [online]. [cit.2012-08-].
Dostupné na: <<http://www.ciberduvidas.pt/pergunta.php?id=24593>>
- *Jornal gramatical 14*. [online]. Dostupné na:
<<http://www.teiaportuguesa.com/manual/unidade14dinheiro/jgaumentativosdiminutivos...>>
- *Língua portuguesa*. [online]. [cit. 2012-08-06]. Dostupné na:
<http://pt.wikipedia.org/wiki/L%C3%ADngua_portuguesa>
- *Minuta de decreto*. [online]. Dostupné na:
<http://portal.mec.gov.br./arquivos/pdf/decreto_ortografico.pdf>

- *Portal Galego da Língua – Fórum* [online]. [cit.2012-09-05]. Dostupné na:
<<http://www.agal-gz.org/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=24889>>
- *Portugalština*. [online]. [cit.2012-08-06]. Dostupné na:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Portugal%20tina>>
- *Português brasileiro*. [online]. [cit.2012-09-18]. Dostupné na:
<http://pt.wikipedia.org/wiki/Portugu%C3%AAs_brasileiro>
- *Português europeu*. [online]. [cit.2012-09-18]. Dostupné na:
<http://pt.wikipedia.org/wiki/Portugu%C3%AAs_europeu>
- TEYSSIER, Paul, *História da Língua Portuguesa*. [online]. Dostupné na:
<<http://pt.scribd.com/doc/22899347/paul-teyssier-historia-da-lingua-portuguesa>>